

Moreel kosmopolitisme binnen nationale context

“In hoeverre hebben studenten sociale wetenschappen kosmopolitische idealen en hoe verhouden die zich tot de nationale context?”

Door: Tiske Boonstra

Studentnummer: 0437778

Begeleider: Rutger-Jan Scholtens

Universiteit Utrecht

26 juni 2009

Moreel kosmopolitisme binnen nationale context

“In hoeverre hebben studenten sociale wetenschappen kosmopolitische idealen en hoe verhouden die zich tot de nationale context?”

Door: Tiske Boonstra
Studentnummer: 0437778
Universiteit Utrecht 2009
tiske_ofzo@hotmail.com

Inhoudsopgave

Inleiding	p.4
H1: Context	p.6
H2: Theoretische onderbouwing	p.9
Mondialisering en kosmopolitisme	p.9
Kosmopolitisme en burgerschap	p.11
Cosmopolitan justice	p.13
Kosmopolitisme en identiteit	p.15
Kosmopolitisme vs. nationale context	p.16
H3: Mondialisering en kosmopolitisme in praktijk	p.20
Mondialisering in de praktijk	p.20
Kosmopolitisme in de praktijk	p.23
Kosmopolitisch burgerschap	p.28
H4: Home & belonging: de nationale context	p.33
H5: Conclusie	p.37
Literatuurlijst	p.40
Bijlagen	p.42
1: Reflectieverslag	p.42
2: Samenvatting	p.44

Inleiding

“Dat wil ik ook wel weer relativeren dan, dat alles wat dichtbij is dat dat niet werelds is... maar ik denk, wat ik net ook zei bij de daklozen, dat wij van een gesprek met iemand uit Groningen misschien wel net zoveel kunnen leren als uit een gesprek met iemand uit India. En natuurlijk met India misschien meer omdat het grotere contrasten zijn, maar ik denk sowieso waar we het ook zoeken.... als we de ander maar blijven zoeken en ook willen snappen... dat je dan ook wel wereldburgerlijk bezig bent.”

In een steeds kleiner wordende wereld is ook de manier waarop wij deze wereld ervaren aan verandering onderhevig. Vroeger speelde het gewone mensenleven zich af in de directe omgeving en binnen de sociale context van de geboorteplaats. De laatste decennia hebben ontwikkelingen op het gebied van communicatie, technologie en transportmogelijkheden ervoor gezorgd dat onze wereld steeds kleiner geworden is. Zo kun je binnen een dag aan de andere kant van de wereld staan en is nieuws van over de hele wereld vierentwintig uur per dag te volgen. Dit proces van toegenomen onderlinge verbondenheid (*interconnectedness*) heet “*globalization*” ofwel mondialisering (Inda & Rosaldo, 2002: 5). De ruimtelijke afstand (en tijd) die ons vroeger van elkaar scheidde speelt nagenoeg geen rol meer en we hebben steeds meer contact met elkaar. In de literatuur wordt dit omschreven als “*time – space compression*” (Stevenson, 2003: 111) wat in zoverre wil zeggen dat onze ervaringen van tijd en ruimte gecomprimeerd zijn geraakt. We zijn hierdoor in toenemende mate onderling afhankelijk geworden van elkaar en we maken volgens sommige wetenschappers gezamenlijk deel uit van een soort “*global village*” ofwel werelddorp. Dit zou betekenen dat mensen in zekere zin dus allemaal wereldburgers zijn geworden. Deze vorm van burgerschap is een ideologie die inhoudt dat alle mensen, ongeacht de nationaliteit of cultuur, verbonden zijn met elkaar en zo ook beïnvloed worden door elkaar. Dit wordt ook wel kosmopolitisme genoemd (Jones, 1999: 15). Volgens deze auteur is kosmopolitisme onpartijdig, universeel, individualistisch en egalitair. Echter verschillen de definities van kosmopolitisme enorm en zo ook de interpretaties van de precieze invulling hiervan. Maar hoe werkt kosmopolitisme daadwerkelijk, in de praktijk? Als het zo is dat we als mensen allemaal verbonden en afhankelijk van elkaar zijn, zijn we dan ook gelijkwaardig? Heeft het onderdeel zijn van een groter geheel invloed op de lokale omgeving van een burger? Maar vooral hoe past de wereldse identiteit van deze mensen in hun verdere lokale identiteit? Hier komt het concept van “*home & belonging*” ofwel thuishoren kijken (Lovell, 1998: 97). *Home*

is dan het thuis/huis waarin je je veilig voelt en met je familie ervaart en leeft, binnen de lokale context/omgeving. Maar *home & belonging* gaat dieper, het betreft je verbintenis met die lokale omgeving, omdat deze jou mede heeft gevormd, door je jarenlange ervaring en betrokkenheid ermee. De vraag wordt dan of wereldburgers deze lokale context los kunnen laten om volwaardig onderdeel te worden van de wereld en of dat nodig is.

Deze thesis gaat in op hoe de onderzoekspopulatie kosmopolitisme ervaart en of het ook invloed heeft op het (dagelijks) leven van deze wereldburgers. De centrale onderzoeksvraag was; *In hoeverre hebben studenten sociale wetenschappen kosmopolitische idealen en hoe verhouden die zich tot de nationale context?* Het onderzoek heeft over een periode van drie maanden plaatsgevonden en is gehouden onder studenten van sociale wetenschappen aan de universiteit van Utrecht. Een aanname hierbij was dat deze studenten over een bepaalde intelligentie beschikten en mogelijk door het onderwerp van hun studie tevens al eens nagedacht hadden over deze problematiek. Dit wil wel zeggen dat niet alle resultaten en ondervindingen uit dit onderzoek gegeneraliseerd kunnen worden naar de gehele Nederlandse bevolking. Naar aanleiding van het onderzoek is naar voren gekomen dat deze studenten vrijwel allemaal een soort wereldburgerschap ervaren, zij het in meer of mindere mate. Wat vooral opmerkelijk blijkt, is dat wereldburgerschap niet ervaren wordt als een constante en niet ingaat tegen nationaal burgerschap. Dat wil zeggen dat respondenten aangaven zich soms meer werelds te voelen dan anders, bijvoorbeeld op reis of als zij aangaven een band te hebben met een bepaald land. De verhouding van nationaal ten opzichte van kosmopolitisch burgerschap wordt dus aan de kaak gesteld. De respondenten waren zich zeer bewust van hun mondiale mogelijkheden en wilden er allemaal wel een bepaalde invulling aan geven. Niettemin wordt de thuis context als heel belangrijk ervaren, zo erg zelfs dat velen aangeven niet gebruik te willen maken van de mogelijkheid permanent in het buitenland te settelen. Daarnaast gaf nagenoeg iedereen aan veel belang te hechten aan rechtvaardigheid en een cultureel relativistische aanpak van ongelijkheid. Zo zijn er een paar kritische punten naar voren gekomen wat betreft de aanpak van ongelijkheid en armoede in de wereld die we delen.

Aangaande bovengenoemde treft u hieronder eerst de context van het onderzoek van deze thesis en de theoretische onderbouwing. Waarna de hoofdstukken volgen die de theorie met de onderzoeksresultaten staven, respectievelijk over kosmopolitisme en *home & belonging*. Vervolgens treft u de afsluiting en conclusie van deze thesis. Als laatste treft u de literatuurlijst en bijlagen.

H1: Context

De lokale context van dit onderzoek betreft een gemonialiseerd Nederland in de eenentwintigste eeuw. Nederland heeft een lange en bloemrijke geschiedenis als het aankomt op internationale ervaringen en intercultureel contact. Onze handels- en ontdekkingsgeest dreef ons al vroeg om het onbekende te ontdekken, zoals bijvoorbeeld in het geval van de Nederlandse ontdekkingsreiziger Willem Barentsz die al rond 1600 Spitsbergen ontdekte. Verder waren de financiële voordelen om zelf kostbare specerijen te halen uit het oosten een reden om zelf op ontdekkingsreis te gaan. Al in de zestiende eeuw (ofwel de gouden eeuw) was Nederland een gerespecteerde handelsnatie, en met dank aan onze maritieme expertise werden we het centrum van de internationale handel en een wereldmacht. Nederland bezat toen ter tijd koloniën in onder andere Indonesië, Java en de Molukken. In de loop der tijd verkregen zij zelfs een handelsmonopolie vanuit Kaap de Goede Hoop naar Azië.

In de 20e eeuw veranderde Nederland ingrijpend en veranderde van een voornamelijk handels- en agrarisch land in een industrieënnatie. Na de tweede wereldoorlog verloor Nederland in 1945 haar grootste kolonie Nederlands-Indië, het begin van de dekolonisatie. Dit proces werd in werking gesteld door de onafhankelijkheidsdrang van inwoners van de koloniën en druk vanuit andere wereldmachten. De mondiale crisis van de jaren dertig en de tweede wereldoorlog eisten ook hun tol van Nederland en maakten (verdere) internationale samenwerking aantrekkelijk. De Nederlandse handelsgeest kreeg een nieuwe invulling in de vorm van verschillende, uiteenlopende multinationals die ontstonden. In diezelfde periode is het concept van 'gastarbeider' ontstaan. Door de toenemende industrieën waren werkkrachten nodig en aangezien Nederland die zelf niet afdoende bezat, besloten zij onder andere inwoners van de koloniën naar Nederland te halen om hier te komen werken. Later zijn deze mensen omgedoopt tot immigranten en is de instroom van mensen van buitenaf immigratie gaan heten.

Nederland is een multiculturele samenleving geworden met een steeds grotere verscheidenheid aan etniciteiten en nationaliteiten die vredig trachten samen te leven. Integratie moet er dan voor zorgen dat deze mensen, ongeacht hun etniciteit, onderdeel worden van de Nederlandse maatschappij en dat zij niet sociaal uitgesloten worden van de samenleving. Door deze (handels- en immigratie) geschiedenis heeft Nederland veel ervaring met mensen van andere culturen en intercultureel contact, zij het op eigen bodem of elders. Nederland blijft (tot op de dag van vandaag) zeer actief op internationaal gebied, zei het wat betreft politiek, milieu, economisch of sociaal. Zo zijn we op mondiaal niveau onder andere

lid en medeoprichters van de EU, lid van de NAVO, de Verenigde Naties en streven we mee de millennium doelstellingen te halen. Daarnaast speelt het gerechtshof in Den Haag een grote politieke rol in de wereld.

De (context van de) onderzoekspopulatie is onderzocht door middel van in de antropologie gegronde, kwalitatieve interviews met universitaire studenten aan de faculteit sociale wetenschappen. Er zijn dertig interviews gehouden waarvan twaalf mannelijke en achttien vrouwelijke respondenten, in de leeftijd van negentien tot zevenentwintig jaar. Deze respondenten zijn opgegroeid in Nederland, een rijk westers land waar voor iedereen fundamentele rechten gelden, zoals bijvoorbeeld het recht op onderwijs. Voor deze respondenten betekend dat dat zij een opleiding hebben genoten van basis onderwijs tot middelbaar, waar zij een allen een sociale richting hebben gekozen, en nu bezig zijn met een universitaire opleiding. Op een bepaald punt in hun leven hebben zij dus, min of meer bewust, gekozen om te werken met culturen en mensen. Zij hebben door deze universitaire onderbouwing uitzicht op een goede toekomst. Daarnaast wil dat zeggen dat zij uit een milieu komen dat een universitaire studie mogelijk maakt en dat zij naar alle waarschijnlijkheid over de intelligentie beschikken deze te voltooien. Ook verdere familieachtergronden zijn van invloed op de mondiale neigingen van de respondenten.

Een paar respondenten geven aan met de familie al veel gereisd te hebben, maar gemiddeld zijn de respondenten niet vaak of ver weggeweest van hun lokale context. Daarnaast doen sommige van hen aan vrijwilligerswerk zij het in nationale context (met ouderen) of in internationale context (bij ontwikkelingsorganisaties). Een enkeling geeft aan zelfstandig gereisd te hebben (backpacken), gestudeerd of gewerkt te hebben in het buitenland. Dat doet voor de anderen echter niet af aan de andere manieren waarop zij wereldse ervaringen kunnen hebben en mondiaal georiënteerd kunnen zijn. Zo heeft mondialisering ervoor gezorgd dat allerhande media en mensen (medestudenten, vrienden en familie) een informatiebron vormen die aangetapt kan worden wanneer dat maar gewenst word. Daarnaast hebben de respondenten door de media, onderwijs en in sommige gevallen familie vaak een goede beheersing van een tweede taal, vaak is dit Engels, maar ook begrip van Arabisch en Spaans komt onder de onderzoekspopulatie steeds meer voor. Deze taalbeheersing maakt het eenvoudiger op de hoogte te blijven en actief deel uit te maken van het internationale toneel. Tenslotte is opgroeien in een multicultureel Nederland een belangrijke context voor deze respondenten, zo kunnen zij van dichtbij in contact komen met mensen en gewoonten uit andere culturen. De context van deze studenten is er een van

diversiteit, zij komen van jongs af aan in contact met andere beelden, talen, gebruiken en mensen en dit is van invloed op hun zelfbeeld en positionering in de wereld.

H2: Theoretische onderbouwing

Mondialisering en kosmopolitisme

De belangrijkste theorieën waarop dit onderzoek gebaseerd is, zijn kosmopolitisme alsmede kosmopolitisch burgerschap, kosmopolitisme en identiteit en ten slotte *home & belonging*. Hierbij wordt de verhouding tussen een nationale context en wereldse mogelijkheden aan de kaak gesteld.

Het idee van wereldburgerschap en daarmee kosmopolitisme ligt in het verlengde van mondialisering. Volgens Dharwadker (2001: 1) is kosmopolitisme rond de jaren tachtig door drie processen van een sociaal wetenschappelijk begrip een praktische waarheid geworden. Deze drie processen zijn niet los van elkaar te zien en zijn als het ware door elkaar in gang gezet. De eerste betreft het ontstaan van nieuwe soorten nationalisme, zoals transnationalisme en andere vormen van duale of gefragmenteerde nationaliteiten. Het tweede proces is de versterkte positie van immigranten groepen in het buitenland, door nieuw verworven rechten. En het laatste proces dat kosmopolitisme tot dagelijkse praktijk heeft gemaakt, is mondialisering. Omdat we door processen van mondialisering geen beperkingen meer hebben op het gebied van tijd en plaats en allemaal verbonden zijn, zouden we door middel van die verbondenheid wereldburgers zijn geworden.

Mondialisering is een begrip dat ondertussen voor velerlei uitleg vatbaar is en in verschillende contexten verschillende betekenissen kan hebben. In de antropologie heeft het vooral betekenis voor mondiale relaties en verhoudingen. Mondialisering is volgens Kottak, (2004: 359) “de toenemende wederzijdse afhankelijkheid van landen en actoren in een wereldsysteem die economisch, door massamedia en moderne transportmogelijkheden aan elkaar verbonden is”. Inda en Rosaldo (in Inda & Rosaldo, 2002: 2) zeggen over mondialisering; “*this term refers to the intensification of global interconnectedness, suggesting a world full of movement and mixture, contact and linkages, and persistent cultural interaction and exchange. It speaks in other words, to the complex mobilities¹ and interconnections that characterize the globe today.*” Mondialisering heeft dan ook tot gevolg dat er over de hele wereld culturele en sociale uitwisselingen, connecties en verbindingen zijn. Deze verbondenheid en onderlinge afhankelijkheid heeft tot gevolg dat er mengelingen ontstaan en dat er in toenemende mate beweging en constante verandering blijft zitten in

---

¹ Met ‘mobilities’ of ‘cultural flows’ bedoelen Inda en Rosaldo (2002) de stromingen van mensen, geld, beelden, ideologieën etc die reiken over de wereld en daardoor in toenemende mate de wereld met elkaar verweeft.

culturele processen. Cultuur is dan veranderlijk en een construct (Inda & Rosaldo, 2002), en door die bovengenoemde toegenomen interactie worden culturen door elkaar beïnvloed.

Het toenemende interculturele contact heeft dan geleid tot een onderlinge verbondenheid of *'interconnectedness'*, hetgeen in de literatuur kosmopolitisme wordt genoemd. Jones (1999: 15) legt kosmopolitisme uit als een moreel perspectief, in zoverre dus een utopie. Het blijft dan ook een ideologie waarbij alle mensen verbonden en gelijk zouden zijn. Maar zijn genoemde kosmopolitische idealen zijn wel degelijk praktisch en richtinggevend; universaliteit, neutraliteit, individualisme, democratie en gelijkwaardigheid staan hoog in het vaandel. Uit lifestyle onderzoek² blijkt dat kosmopolieten in de praktijk een mondiale oriëntatie hebben en sociaal geëngageerd, tolerant en ambitieus zijn.

Pogge (2002: 169) legt uit dat alle vormen van kosmopolitisme drie elementen delen. Ten eerste individualisme, het draait hierbij om individuen, mensen en niet om staten, groepen, of families. Dan volgt universalisme, ieder persoon is gelijkwaardig en van even groot belang. Ten slotte generaliteit, ieder persoon draagt zorg voor elkaar, niet alleen voor de eigen specifieke groep. In het verlengde van deze drie-eenheid van elementen licht Pogge verder *'moral cosmopolitanism'* ofwel moreel kosmopolitisme toe. Het centrale idee is dan dat mensen mondiaal zorg dragen voor elkaar en dat iedereen van het grootste belang is om te helpen. Deze gevoelens van zorg voor elkaar zouden dan voortkomen uit een soort morele principe. Dit kan verschillende vormen aannemen, van objectieve zaken als basisrechten en mogelijkheden, tot subjectieve zaken als persoonlijke wensen en voorkeuren. Binnen moreel kosmopolitisme vindt een verdere tweedeling plaats, een onderscheid bij wie de verantwoordelijkheid ligt zorg te dragen voor mensen wereldwijd (Pogge 2002: 170). Institutioneel kosmopolitisme is gebaseerd op *'social justice'* en gaat ervan uit dat deze verantwoordelijkheid rust bij instellingen als overheden en gerelateerde organisaties (*top-down*). Hier kunnen we bijvoorbeeld mondiale ontwikkelingssamenwerking en microkrediet onder plaatsen, hulp vanuit de overheid (de top) gericht op hulpbehoevenden. Daarnaast heeft Pogge het over interactioneel kosmopolitisme, hier wordt de verantwoordelijkheid bij alle mensen neergelegd en gezien als ethische plicht van iedereen. Hier betreft het dan een *'bottom-up'* proces, hulp komt hier namelijk vanuit de mens zelf (de bottom).

Deze twee vormen van kosmopolitisme sluiten elkaar niet uit en kunnen elkaar zelfs aanvullen. Zo kunnen overheden én individuele inspanningen leiden tot vooruitgang in de wereld. Maar Pogge (2002: 214) stelt een sombere kanttekening bij deze morele vormen van

---

² Bron; http://www.motivaction.nl/159/Segmentatie/Mentality_tm/Mentality_tm/d:140/Sociale-Milieus/d:145/Kosmopolieten 8-12-2008.

mondiale verbondenheid en stelt dat er nog veel naïviteit en onwetendheid in de wereld is. Zo zouden mensen ondanks hun beste inspanningen om te helpen mensen te redden, tegelijkertijd bijdrage aan hun ondergang. Er is een bepaalde hoeveelheid geld en voedsel op de aarde en waar de één veel heeft, misschien wel teveel, heeft de ander te weinig. Het lijkt meehelpen dweilen met de kraan open, terwijl we zelf nog wat water op de grond gooien.

Uit het onderzoek van Develtere en Pollet (2002, 24) leren we dat er op Europees niveau sprake is van een daling in 'pro ontwikkelingshulp attitude'. Dit terwijl mensen de ongelijkheidsproblematiek nog wel hoog in het vaandel zeggen te hebben. Zij verklaren dat dit te herleiden is tot dalend vertrouwen in effectiviteit van de hulp en tevens de media die het accent verleggen van structurele naar noodhulp. Het draagvlak wordt volgens hen bepaald door kennis en houding ten opzichte van verschillende thema's en hoe instanties met een bepaalde problematiek omgaan.

Kosmopolitisme en burgerschap

Burgerschap bestaat volgens Miller (2007: 35) uit drie aspecten die gedeeltelijk overlappen. Het eerste deel is dan het politieke aspect, het recht om te wonen in de natiestaat en te stemmen. Het tweede aspect is economisch, namelijk het recht om te werken en vermogen op te bouwen. Het laatste aspect van burgerschap is het culturele aspect, het recht van representatie en participatie. Burgerschap wordt gekenmerkt door nationaal politieke rechten en plichten. Verder omhelst burgerschap horen bij en participeren in een natiestaat (Ong in: Inda & Rosaldo 2002: 174). Volgens Ong heeft mondialisering burgerschap in essentie veranderd. De auteur spreekt van flexibel burgerschap, omdat mensen door mondialisering en kosmopolitisme de keuze krijgen gebruik te maken van de voordelen van participatie in meerdere landen. En het zijn volgens Ong juist de nadelen en verantwoordelijkheden van burgerschap die zij hiermee proberen te ontkomen. Maar het ontlopen van deze verplichtingen geldt naar mijn mening niet voor cultureel burgerschap in de kosmopolitische zin. Dit omdat verplichtingen veranderd zijn in de context van een verbonden wereld, zoals hierboven beschreven bij moreel kosmopolitisme. Hierover zal ook in de verdere hoofdstukken meer naar voren komen.

Ook Stevenson (2003: 5) beredeneert eerder de noodzaak van een herdachte indeling van cultuur en burgerschap, aangezien deze nu vallen binnen een gedeelde en kosmopolitische wereld. Definities en gebruik van beide termen zouden volgens de auteur achterhaald zijn en

niet meer effectief zijn in de wereld van tegenwoordig. In deze kosmopolitische wereld wordt volgens de auteur afgedaan met onder andere 'nationale exclusiviteit en dichotome indelingen van etniciteit'. Er worden juist grenzen doorbroken en kosmopolitisme zou zich hierdoor richten op een inclusieve vorm van culturele democratie en cultureel burgerschap. Miller (2007: 51) beredeneert dat burgerschap inherent zeer cultureel is en dat altijd is geweest. Zo hadden, naar onderzoek van de auteur, oude samenlevingen eerder en meer uitgebreide culturele rechten dan politieke. Miller (2007: 179) noemt ook kosmopolitisch burgerschap een vorm van cultureel burgerschap en deze is daarmee supranationaal. Cultureel burgerschap omhelst het behoud en de ontwikkeling van cultureel erfgoed door middel van onderwijs, gebruiken en tradities, taal en religie (Miller 2001: 2). De auteur legt in beide stukken over cultureel burgerschap de nadruk op het belang van het behouden, ontwikkelen en uitwisselen van cultureel erfgoed. Dit wordt een viering van verschil genoemd. Het gaat hier bij kosmopolitisch burgerschap volgens Miller om een mondiale verbondenheid zonder mondiale integratie, waarin de media culturele adaptaties beide creëert en verslaat. Dit laatste wil in de praktijk zeggen dat de media een grote macht heeft op het gebied van het ontstaan en verspreiden van nieuwe informatie, trends en mondiale invloeden.

Delanty (2000: 2) stelt dat deze kosmopolitische burgers, wereldburgers zijn en niet meer burgers van een bepaalde natiestaat, omdat de kosmopolitische gemeenschap de nationale gemeenschap vervangt. Sociale netwerken, belangen en de relevante identiteiten strekken bij kosmopolitisme uit over de wereld en zijn niet beperkt tot de eigen samenleving. Maar niet alle wetenschappers zien dit zo. Ong stelt vast dat de natie volstrekt niet aan het verdwijnen is daar natiestaten voortdurend bezig zijn zichzelf opnieuw uit te vinden in het licht van de veranderende wereld. Jones (1999: 45) stelt dat kosmopolitisme eerder boven nationale grenzen uitstijgt. Dit wil echter niet zeggen dat de natie zelf niet meer van belang is, deze geeft juist de context aan voor een positie binnen het geheel van het mondiale.

Deze nieuwe verbondenheid heeft natuurlijk gevolgen voor hoe wij de 'ander' zien en hoe wij-zij relaties in elkaar steken. Voor dit proces van differentiatie, '*group social identity*' of '*social othering*' wil ik verwijzen naar Tajfel en Turner (1986 in: Worchel, Morales e.a. 1998: 120) Wat ik hieromtrent relevant acht voor het onderzoek is dat mensen zich identificeren met de eigen groep en betekenisgeving halen uit die verbintenis met de groep, het 'wij' (wij als Nederlanders houden van voetbal/tulpen). Wanneer de eigen groep of 'wij' een persoon als een 'ander' zien, zien wij deze in feite als tegenstander. Wij willen ons dan afzetten tegen deze persoon om de band met de eigen groep te benadrukken en de groep als geheel veilig te stellen. Wanneer wij niets te maken hebben met Afrika, zullen wij een Ghanees primair zien

als iemand die niet bij onze eigen groep hoort en waar wij dus niets mee te maken hebben en misschien onszelf tegen moeten beschermen (als groep). Als we allemaal een band hebben als wereldbewoners, die boven lokale verbintenissen uitstijgt, is die wij-zij dichotomie mogelijk minder absoluut. Belangrijk is dus dat door mondialisering en kosmopolitisme de 'wij'-groep is gegroeid en iedereen wereld-/ en daardoor medeburgers is geworden. Dit betekent dat alle mensen ter wereld onderdeel gaan uitmaken van je eigen groep, en je dus een band hebt en belangen deelt met deze mensen. Dus idealen, zoals gelijkheid en gerechtigheid, die voorheen alleen voor de eigen groep golden, zijn mondiaal geldig geworden omdat nu iedereen bij de eigen groep hoort.

Om de groep te beschermen en veilig te stellen is het dus van belang men zich bezig houdt met anderen binnen de groep om zo te zorgen dat de groep samen sterk staat. Hier kunnen we ook Pogge (2002) terugvinden en de zorg die we voor elkaar moeten dragen aan de hand van moreel kosmopolitisme. Kosmopolitisch burgerschap beschermt deze groep (van individuen) ofwel de samenleving tevens tegen fragmentatie. Delanty (2000: 6); "*Civic cosmopolitanism is a politics of autonomy that preserves civil society against new fragmentations, be it that of capitalism/ nationalism, rule of profit or rule of self.*" Maar wanneer meerdere groepen ineens tevens deel gaan uitmaken van één grote groep zijn er natuurlijk aanvaringen en knelpunten waar deze groepen met elkaar in contact komen. Daarom is het ook hier belangrijk dat rechtvaardigheid en gelijkheid in acht gehouden worden.

Cosmopolitan justice

Jones (1999) spreekt hier voor een vorm van kosmopolitisme die inherent gekoppeld is aan de universele rechten van de mens. Jones wil net als Carens proportionele rechtvaardigheid waarborgen in zaken van internationaal contact. Carens (2000: 263) heeft het in het verband van gelijke rechten van verschillende culturen over "*justice as evenhandedness*". Dit houdt in dat gerechtigheid bij conflictsituaties tussen culturen democratisch, proportioneel en compromiserend moet zijn. Interpretaties en straffen dienen evenredig te zijn aan culturele normen, internationale maatstaven en individuele kenmerken. Zo moet er bijvoorbeeld gekeken worden hoe de verhoudingen liggen, welke belangen drukkender zijn etc, het betreft hier een cultureel relativistische aanpak. En omdat er door middel van mondialisering steeds meer contact is tussen culturen en mensen, zal er in toenemende mate besloten moeten worden wat rechtvaardigheid is. Moellendorf (2002: 176)

wil een gevoel van hoop geven door te stellen dat rechtvaardigheid zal volgen uit onrecht. Onrechtvaardige systemen hebben volgens de auteur per definitie gevoelens van onvrede tot gevolg en brengen utopisch gedachtegoed met zich mee wat zou leiden tot actie. Maar er is een stabiele gelijkwaardige wereld orde nodig om te zorgen dat gelijkheid gewaarborgd wordt en niemand meer onvrede hoeft te voelen over zijn/ haar situatie. Deze orde is mogelijk volgens de auteur rechtvaardig omdat onrechtvaardige systemen onstabiel zijn (geworden), en een rechtvaardige orde meer stabiel zou zijn en door de symbolische kracht van (uitzicht op) toenemende gelijkheid. Ik denk niet dat Pogge (2002) het eens zou zijn met deze stelling van rechtvaardigheid uit onrecht. Aangezien hij zelf benadrukt dat het juist ook de mensen zijn die proberen te helpen die onbewust meehelpen aan de ondergang van diezelfde personen die zij trachten te redden.

Kosmopolitische rechtvaardigheid wordt niet door iedereen erkend. Er zijn genoeg mensen die het niet eens zijn met kosmopolitische ontwikkelingen en de culturele uitwisselingen die mondialisering tot gevolg heeft gehad. Zo zijn er verschillende groeperingen die het 'gemonialiseerde Westen' fysiek aanvallen, omdat het de rest van de wereld zou corrumperen. Kosmopolitische vormen van gerechtigheid, zoals het internationale gerechtshof in Den Haag, worden door hen dan ook niet erkend. En zij vallen tevens het gevoel van veiligheid (zie ook *home & belonging*) binnen deze gemonialiseerde samenlevingen aan. Ook na de gebeurtenissen van 9/11 in Amerika en de gevolgen die dat zou kunnen hebben voor internationale en kosmopolitische banden, zijn wetenschappers niet van het profijt van (een vorm van) kosmopolitisme afgevallen. Jacob (2006: 145) stelt; "*The cosmopolitan acknowledges the common humanity of such people while repudiating their goals, and it seeks to give historical life to social habits, encounters, and practices that take the imagination beyond nation and creed.*" In zoverre; 'een kosmopoliet erkent de algemene menselijkheid van dergelijke mensen, terwijl we hun destructieve doelen afkeuren, maar desondanks moeten we doorgaan met zaken die ervoor zorgen dat onze ervaringen en verbeelding boven territoriale grenzen en identiteiten uit kan stijgen'. De auteur geeft hiermee het belang aan van de lessen die wij tot wederzijds voordeel van elkaar kunnen leren. Hij benadrukt mogelijke vooruitgang voor de algehele mensheid en dat wij deze mogelijkheid niet van ons moeten te laten afpakken.

Kosmopolitisme en identiteit

Dit nieuwe kosmopolitische gedachtegoed heeft ook invloed op onze identiteitsvorming, in zoverre dat we nu onderdeel zijn van de hele wereld in plaats van beperkt te zijn tot de eigen lokale context. Er is geen twijfel over mogelijk dat we leven in een kennismaatschappij waarbij informatie niet beperkt wordt tot de eigen grenzen. Met deze overvloed aan informatie is het belangrijk te onderscheiden wat persoonlijk van belang is en de rest links te laten liggen, anders volgt er een info overdosis. Aangezien we niet alles op kunnen nemen moet er dus een keuze gemaakt worden. Hall (1980: 132) heeft het over het coderen van informatie en het ontcijferen van betekenissen in context. We moeten dus kiezen welke informatie we gebruiken. Hetzelfde zal gelden voor kosmopolitische identiteitsvorming, de context en keuzes van de persoon bepaalt in hoeverre het wereldse daadwerkelijk onderdeel wordt van de individuele ontwikkeling. Maar op mesoniveau zijn we onderdeel van een groter, verbonden systeem en moeten we bepalen hoe we ons positioneren in de wereld. Hall (in: Stevenson, 2003: 25) noemt culturele identiteit in toenemende mate gefragmenteerd en verdeeld, identiteit is niet enkelvoudig maar meervoudig en verbonden met verschillende vaak tegenstrijdige positioneringen en betekenissen. Dat betekent dat identiteit niet gebaseerd is op één aspect van een persoon, maar opgebouwd is uit een fragmentatie van belangrijke zaken die voor ieder specifiek zijn. Iedereen bepaald voor zich wat voor hem/haar van belang is en dus hoe de identiteit wordt opgebouwd. Dit zou voor nationale identiteit ten opzichte van kosmopolitische of culturele identiteit betekenen dat beiden een onderdeel zijn van de algehele identiteit van een persoon. Maar dat betekent ook dat geen van beide specifiek het voornaamste onderdeel hoeft te zijn.

Tajfel en Turner (1986 in: Worchel, Morales e.a., 1998: 41) stellen een zelfde soort wisselwerking tussen de verschillende onderdelen van iemands identiteit in de '*social identity theory*'. Deze sociale identiteitstheorie stelt dat sociale en persoonlijke aspecten van iemands omgeving of groep samen spelen om iemands identiteit te vormen. Zo leren individuen van de omgeving wat de (sociale) norm is. Omgekeerd is het zelfde waar, namelijk dat deze individuen weer van invloed zijn op de groep. Identiteit kan dus niet los gezien worden van een sociale context. Dat wil zeggen dat ook kosmopolitische ervaringen, onderdeel uitmaken van identiteitsvorming en van invloed zijn op iemands identiteit. Dit zou betekenen dat zaken als media, reizen en andere wereldse invloeden een kosmopolitische bijdrage aan identiteitsvorming impliciet maakt aan wonen in een wereldse samenleving. De vraag rest dan of er wel gesproken kan worden van een louter kosmopolitische identiteit aangezien het

(slechts een) onderdeel is van de bredere identiteitsvorming. Hier wil ik een kanttekening bijzetten daar hierboven naar voren is gekomen dat kosmopolitisme altijd onderdeel is van iemands identiteit en er niet per definitie de hoofdmoot van uitmaakt, het kan dan mogelijk een deelidentiteit zijn. Meinhof en Galasinski (2005:200) ondersteunen de gedachte van een gelaagde ofwel een hybride identiteit, maar stellen tevens dat deze ‘onderdelen ervan’ inderdaad niet gelijkwaardig (hoeven te) zijn. En hoewel ook in deze tijd een sterk nationalistische identiteit voor kan komen, is er vaker sprake van en is er ook ruimte voor, een meer gefragmenteerde identiteitsvorming waarbij onderdelen van allerlei significante zaken de identiteit opmaken.

Kosmopolitisme versus de nationale context

Waar moeten we in de bredere identiteitsvorming de lokale context plaatsen en is deze nog wel van belang? Zoals hierboven aangekaart door middel van de verschillende opvattingen van Delanty en Jones staat nationale identiteit mogelijk op gespannen voet met kosmopolitisme omdat het een het ander zou vervangen of overstijgen. Ook nationale identiteit valt terug te leiden tot de sociale groepstheorie (Worchel e.a., 1998: 116). Het is een vorm van betekenisgeving en horen bij anderen binnen de natie en het grondgebied, die onderdeel uitmaakt van de identiteit. Dit gevoel van thuishoren wordt wel gevat in de termen “*home & belonging*”. Lovell (1998) benadrukt dan vooral de verbintenis die ervaren wordt met het thuisland en met de gelokaliseerde manier van leven. Dit omdat daar betekenisgeving begint bij mensen en verdere ervaringen worden gestaafd aan normen en waarden van thuis. Hoewel met *home* meestal de nationale en lokale context van het geboorteland bedoeld wordt, wil ik ook aangeven dat deze gevoelens van thuis niet beperkt zijn tot een nationale lokaliteit. Dit is bijvoorbeeld niet zo strikt het geval bij ‘*displacement*’, zoals bij vluchtelingen en immigranten of bij nomaden. Het gevoel van *home* komt dan voort uit een gevoel van ‘normaliteit’. Dit gevoel wordt dan ervaren aan de hand van uitoefenen van oude gewoonten, normen en waarden, binnen de context van het nieuwe thuisland.

Lucas en Purkayastha (2007) geven zelfs aan dat *home* voor migranten een multidimensioneel en pluri-lokaal iets is, gekenmerkt door veel heen en weer reizen. Verschillende plaatsen kunnen significante aspecten leveren die onderdeel worden van de identiteitsvorming en een gevoel van thuishoren of *home*. Magat (1999) spreekt dan van een persoonsafhankelijke mogelijkheid tot aanpassen aan een nieuwe situatie en daaraan verbonden de mogelijkheden

van het creëren van een nieuw thuis in het land van migratie. Het zou dan liggen aan eigenschappen van iemands identiteit (“individualisme vs. zelfopoffering & ik vs. wij) in hoeverre iemand zich aan kan passen. In verschillende mate en vormen worden aspecten van het thuisland en het immigratieland (of landen) in elkaar gepast om een eigen significante context te creëren. Immigranten zijn dus in zoverre kosmopolitisch dat verschillende lokaliteiten en contexten van belang zijn voor hun betekenisgeving en identiteitsvorming. Tevens blijkt dat voor hen *home* mondiaal en gefragmenteerd is. Westwood en Phizacklea (2000: 119) spreken in deze migratie context van een verschil in extremen van keuzes die terug te leiden zijn naar de individuele en situationele context. De een móet weg van de lokale context en de ander kiest ervoor een nieuwe context op te zoeken.

Ook Bauman (1998 in: Van der Pijl en Raven, 2009: xv) spreekt, zij het met een andere invalshoek, van een verandering van vertrouwde identificaties naar aanleiding van mondialiseringsprocessen die van invloed zijn op in/ uitsluiting. Er worden twee nieuwe groepen onderkent, “*globals*” en “*locals*”, de eerste ondervindt inderdaad toegenomen mobiliteit, vrijheid en rijkdom, terwijl de ander door verscheidenheid aan omstandigheden niet dezelfde mogelijkheden heeft. Dit onderscheid zal volgens de auteur in stand worden gehouden aangezien verandering hiervan inleveren van rijkdom van de *globals* zou betekenen. En dat zien zij niet snel gebeuren (daarover in de empirische hoofdstukken meer). Van belang is dat er een verschil is in mogelijkheden die buiten de eigen invloed ligt. Voor de onderzoekspopulatie geldt dan ook dat zij *globals* zijn geworden buiten hun eigen wil om, zij hebben er niet voor gekozen *globals* te zijn. Maar, in tegenstelling tot de *locals*, hebben zij wel de keuze hier wel of niet hun voordeel uit te halen. Zo kunnen ze ervoor kiezen actief onderdeel uit te maken van de mondiale context of de nationale context de boventoon te laten voeren.

Westwood en Phizacklea (2000: 160) zijn ongeacht nieuwe, wellicht mondiale identificaties, heel stellig in het feit dat de natie (een mogelijke representatie van *home*) door deze processen niet aan het verdwijnen is. Ook de natie wordt volgens hen steeds opnieuw uitgevonden en in stand gehouden door allerlei instanties van de overheid tot de pers. Voor het overgrote deel van burgers is voor *home* de nationale context er een van groot belang, omdat deze in eerste instantie de enige context is die zij kennen. Er wordt in de literatuur dan ook gewaarschuwd voor een zogeheten “*culture shock*” (Craig, 1986) als iemand besluit zich voor een bepaalde periode in een vreemd land te vestigen. De verregaande verschillen die ondervonden worden bij het leven in een andere maatschappij kunnen leiden tot een shockachtige toestand van onbegrip en onkundigheid. Zelfs bij terugkeer na lange tijd in de eigen, voorheen bekende,

nationale context kan er “*return culture shock*” optreden, een proces waarbij juist de lokale context weer moet wennen. Dit illustreert wel hoe geïnternaliseerd de manier van leven is en hoezeer deze als ‘gewoon’ wordt ervaren.

Uit het onderzoek van Meinhof en Galasinski (2005) kwam naar voren dat bij migranten en vluchtelingen de nationale context (van het thuisland) vaak een grotere rol speelt dan bij lokale burgers, omdat deze deel uitmaakt van zingeving in een vreemd land. Deze ‘nieuwe burgers’ kunnen (sociaal en economisch) vaak moeilijker meekomen in een totaal andere samenleving (onder andere door culture shock) en vallen terug op bekendheid, de oude nationale contexten. Wanneer meerdere personen in eenzelfde situatie zitten, ontstaan vaak kleine gemeenschappen binnen de lokale gemeenschap die teruggrijpen op de context van het thuisland. Er is dan sprake van wat Anderson (2006: 122) “*imagined community*” noemde, nu los van een territorium, maar in gedachten nog levendig en belangrijk voor een gevoel van normaliteit. Voor de onderzoekspopulatie wil dit zeggen dat wanneer zij zich zouden vestigen in een vreemd land, zij (onopzettelijk) de nationale context deels meenemen. De eigen bekende context wordt dan gebruikt voor een gevoel van betekenisgeving in een totaal vreemde context. Betekenisgeving in nieuwe situatie is dan opgebouwd uit een deel van de oude context en een deel van de nieuwe, lokale context. Er ontstaat dan een geheel nieuwe context die deels gebouwd is op de niet meer aanwezige oude. Deze nieuwe context is dus gedeeltelijk imaginair, maar brengt wel een gevoel van normaliteit met zich mee.

Hier komt een ander aspect van *home & belonging* naar voren dat van belang is, een gevoel van begrip en veiligheid. Veiligheid en geardeerdheid zijn een belangrijk onderdeel van *home en belonging*. Fabiansson (2007) stelt naar aanleiding van haar onderzoek onder jonge mensen in rurale gebieden, dat gevoelens van veiligheid in de eigen gemeenschap werden beïnvloed door nieuws en negatieve ervaringen van buitenaf die geïnternaliseerd worden. Dat wil zeggen dat ook in een lokale gemeenschap ofwel ‘*at home*’, mondiale ontwikkelingen van invloed kunnen zijn op personen en hun gevoel van veiligheid. Hierbij moet aangegeven worden dat Gubert (1999: 192) onderscheid maakt tussen mondiale invloeden op kleine/rurale gemeenschappen ten opzichte van grotere/urbane gemeenschappen. Kleinere gemeenschappen zijn volgens hem hechter doordat zij ecologisch gezien meer afhankelijk zijn van elkaar en verder afliggen van anderen en andere gemeenschappen dan bij stadbewoners het geval is. Daarnaast creëren zij eerder een gevoel van thuis- en samen horen ofwel *home & belonging*, omdat zij een diepere band met elkaar en de omgeving hebben. Dit zou voor stedelingen betekenen dat zij een mindere band hebben met het territorium en daardoor eerder die mondiale invloeden toelaten en ondervinden. Voor de onderzoekspopulatie, in een

studentenstad als Utrecht, zou dit inhouden dat zij eerder mondiale aspiraties zouden moeten hebben dan mensen die meer afgelegen wonen.

Wederom reist de vraag of die mondiale aspecten tegen lokale significaties van home ingaan of dat zij, net als bij identiteit, onderdeel worden van een groter geheel aan gefragmenteerde betekenisgeving. En hoe staat het met de verhouding tussen identiteitsvorming en de noodzakelijkheid van home daarin, home lijkt bijna meer van belang te zijn als je er niet bent. Voelen de respondenten zich daadwerkelijk wereldburgers of zijn zij toch echt Nederlanders? En is Nederlands zijn van belang binnen de mondiale context die de hun internationale mogelijkheden bieden? Om deze vragen mogelijk te beantwoorden of te benaderen volgen nu twee hoofdstukken met empirische data aangaande deze onderwerpen.

H3: Mondialisering en Kosmopolitisme in de praktijk

In dit hoofdstuk wil ik ingaan op hoe de theorieën die hierboven aan bod zijn gekomen al dan niet terug te vinden zijn in de onderzoeksresultaten. Het betreft hier dan de resultaten uit het veld die betrekking hebben op de ervaringen van mondialisering en kosmopolitisme onder de respondenten. Op welke manieren merkten zij iets van de wereld tijdens het opgroeien? Zijn die ervaringen vormend geweest voor hun identiteit en keuzes en zijn ze mondiaal bewust en/ of actief? Hoe zien zij zichzelf nu in de wereld en hoe kijken zij naar de anderen die dezelfde aarde bevolken?

Mondialisering in de praktijk

Zoals uit de theoretische hoofdstukken hierboven naar voren is gekomen, kan kosmopolitisme op zeer verschillende manieren ervaren worden. Zij het door zelf te reizen, de multiculturele samenleving te ervaren of mondiale invloeden lokaal te voelen of een combinatie daarvan. Volgens Kottak, (2004: 359) omhelst mondialisering “de toenemende wederzijdse afhankelijkheid van landen en actoren in een wereldsysteem die economisch, door massamedia en moderne transportmogelijkheden aan elkaar verbonden is”. En Inda en Rosaldo (2002) spreken over constante mengelingen, wederzijdse beïnvloeding en verbondenheid van culturen. De vraag reist dan of mondiale economie, media en transportmogelijkheden in de praktijk ervaringen van mondialisering en daarmee kosmopolitisme tot gevolg hebben. Ook van Miller (2007: 179) leren we dat de media grote macht hebben in het creëren van en verspreiden van mondiale invloeden. Onder respondenten van het onderzoek zijn inderdaad soortgelijke ervaringen naar voren gekomen. De media en transportmogelijkheden, en in mindere mate de mondiale economie, hebben zeker bijgedragen aan een mondiale bewustwording. Zij het dat deze ervaringen veranderlijk zijn en verdeeld over verschillende perioden in hun leven. Waar vroeger (relatief kleine) mondiale invloeden gevoeld werden, zijn respondenten later in hun leven eerder mondiaal actief. Enkelen van hen geven aan in hun jeugd aan de hand van de meest opmerkelijke zaken mondiale ervaringen te hebben ondervonden.

Te beginnen met invloeden die media hebben gehad op mondiaal bewustzijn van de respondenten. Een belangrijk medium van mondiale berichtgeving is voor de respondenten overduidelijk de televisie en ander beeldmateriaal geweest. Het journaal speelde bij vrijwel iedereen een grote rol in het kenbaar maken van andere ontwikkelingen dan de lokale.

Daarnaast hebben voornamelijk documentaires en films gezorgd voor berichtgeving over andere landen. Ook tijdschriften voor kinderen en andere strips en tekenfilms zijn op een zelfde manier aangedragen als inleidend in het feit dat de wereld groter is dan kinderen in eerste instantie denken en/ of snappen. Zo stelde een respondent dat hij veel had geleerd over de wereld door het lezen van Suske en Wiske. Hierin kwamen volgens hem een veelvoud aan details en informatie naar voren over landen verspreid over de hele wereld. Hierdoor was hij zich op jonge leeftijd al bewust dat de wereld groter was dan hij tot dan toe zelf had ervaren. Een nog belangrijker aspect van al dan niet mondiale interesse blijkt bij de familie en de omgeving te liggen. De sociale groepstheorie (Tajfel en Turner, 1986 in: Worchel, Morales e.a. 1998) wordt hier dus ondersteunt in het feit dat wij leren van onze sociale omgeving en deze lessen ons uiteindelijk eigen maken. Vaak heb ik gehoord dat respondenten aan de hand van de interesses van hun ouders informatie zijn gaan opzoeken, zij het door middel van discussies, op tv, in kranten of via internet. Dat laatste is vooral een mondiaal medium waar al connecties bestaan tussen mensen en landen, internet biedt dan een gemakkelijke manier om contact te onderhouden. Daarnaast wordt internet natuurlijk ook gebruikt om nieuwsgierigheid te stillen en vormt het een eerste kennismaking met een nieuw idee. Waar ouders weinig waarde hechten aan nieuws of niet op de hoogte waren, zijn kinderen vaak ook minder geïnformeerd geweest (ten minste in hun jeugd). Waar ouders echter zeer geïnteresseerd waren en/ of zelfs actief op mondiaal gebied, blijken kinderen dat ook te zijn. Een uitzondering daargelaten. Bijna iedereen geeft dus aan zich tijdens het opgroeien wel bewust te zijn geweest van de grote buitenwereld. Dit door nieuws op tv, in kranten, vanuit de opvoeding van de ouders en in het algemeen door participatie in de Nederlandse samenleving.

“Ja, ik denk dat de media een hele belangrijke rol speelt. Maar ik denk achteraf ook wel dat er een verschil is of je iets in de media ziet of dat je er ook zelf in participeert. Want natuurlijk zag ik dat ook allemaal op tv en toen had ik het er ook wel met mijn vader over. Terwijl nu ik het zelf heb meegemaakt, heb ik veel meer respect voor die mensen gekregen en snap ik ook dieper wat zij bedoelen. Dus ik denk dat media mij heel erg geholpen heeft en een eerste aanzet heeft gegeven in het begrijpen van de wereld. Maar de media hebben ook wel heel veel vooroordelen gecreëerd, maar ja het heeft me wel geholpen denk ik. Ze geven als het ware wel een beeld, maar dat is dan eerder een oppervlakkige beschrijving zagezegd. Maar toch helpt het me wel als ik kijk naar internet, ik ga deze zomer twee weken naar Thailand en ik kijk nu ook op internet wat ik daar kan gaan doen, dus het speelt wel een grote rol daarin. Ja, zonder media was mijn wereld veel kleiner gebleven. Ik denk dat het het minder eng maakt,

want ik kan me voorstellen toen je vroeger geen internet had, dat kan ik me al sowieso niet meer voorstellen maar, dat je dan als je besluit ergens naartoe te gaan daar veel minder een beeld bij hebt, minder foto's en verhalen van mensen, terwijl dat nu voor het oprapen ligt. Dus ik denk ook dat het wel een veilige omgeving creëert waardoor het makkelijk wordt om te stap te nemen iets te gaan doen.”

Miller (2007) wordt dus gesterkt in zijn ondervindingen aangaande de macht van media. Dat wil niet zeggen dat iedereen ook zelf naar op zoek is gegaan naar berichtgeving, dit is maar bij een deel van de respondenten het geval. En daar blijkt naar mijn mening de echte macht van media te liggen, mensen krijgen aangeboden wat de media wil en veelal hebben mensen niet door hoeveel invloed dit heeft op de publieke opinie. Media spelen dus impliciet een grote rol in het overbrengen van mondiale invloeden en bewustzijn op kinderen die in onze samenleving opgroeien. Niet iedereen is zich er in dezelfde mate bewust van, maar nagenoeg iedereen heeft inderdaad aan de hand van media voor het eerst de wereld buiten de eigen context ervaren.

Verder is in de praktijk ook bewijs gevonden voor de ervaring van toegenomen transportmogelijkheden naar aanleiding van mondialisering. Er wordt niet voortdurend gebruik gemaakt van de mogelijkheid te reizen, laat staan ver weg, maar iedereen heeft wel eens een reis gemaakt; een grote verandering met vroeger toen mensen beperkt werden tot de lokale context. Een groot deel van de populatie heeft wel een internationale ervaring op de naam staan. Sommigen hebben zelfs al deelgenomen aan een ontwikkelingsproject of hebben gewoond, gewerkt en/of gestudeerd in het buitenland. Anderen hebben voornamelijk gereisd (vakantie) de een wat verder weg dan de ander. Reizen wordt daarnaast makkelijker gemaakt voor de enkeling met familie in het buitenland en kennis van de lokale taal. Dan hoeft in feite alleen de reis betaald te worden, terwijl er anders ook met accommodatie en dergelijke rekening gehouden moet worden. Mensen kunnen er natuurlijk ook voor kiezen rond te trekken en meerdere landen aan te doen.

“Ja ik kende Ecuador wel van vakanties met families, en maar ik wilde graag op reis en Zuid-Amerika was een logische keuze om ook naar Ecuador te gaan en omdat ik Spaans spreek. Ik ben eerst twee maanden naar Bolivia gegaan en heb daar vrijwilligerswerk gedaan in een park waar ze wilde dieren verzorgden eigenlijk, of die bijvoorbeeld verkocht werden of bij mensen thuis weghaalden als ze als huisdieren werden gehouden. En daarna heb ik nog een

beetje gereisd en uiteindelijk ben ik teruggekomen naar Nederland. En hier heb ik weer opnieuw gewerkt en gespaard om weer naar Zuid-Amerika te gaan.”

Op deze manier is reizen nog eenvoudiger en zijn mensen in deze situatie eerder geneigd vaker naar het buitenland te gaan. Voor mensen uit een etnisch diverse familie betekent dat verder dat zij opgroeien met meerdere culturen. Een lokaal persoon kan gasten beter toegang verschaffen tot de lokale cultuur dan iemand die zelf ook een vreemde is in het buitenland. Hetgeen voor deze specifieke groep mensen betekent dat zij wel van zeer jonge leeftijd meer van de wereld meekregen dan hun leeftijdsgenootjes met etnisch Nederlandse ouders, ook al hadden zij dat toen ter tijd wellicht niet expliciet door.

Een enkeling geeft ook aan de wereld te ervaren aan de hand van de mondiale economie. De financiële crisis maakt duidelijk dat wij mensen allemaal de dupe zijn als de economie instort. Hierdoor wordt de economische verbondenheid van mensen op de wereld voornamelijk in mindere of crisis tijden als zodanig ondervonden. Als het economisch goed gaat hebben mensen de neiging helemaal niet meer over financiën na te denken en dus ook niet zo zeer over de mondiale economie. Maar wanneer het slechter gaat, gaan mensen zich er meer mee bezighouden en het is dan dat zij erachter komen dat ook geld allemaal verbonden is. Zo zien zij de wereld als een groot geheel waarin vooral de economie de baas is, velen van hen merken op dat het de wereld-economie is waar alles tegenwoordig om draait. Tenslotte moet wel gezegd worden dat door de jonge leeftijd van de respondenten het wellicht mogelijk is dat nog niet allen van hen zich erg bezig houden met financiën.

Het komt er dus op neer dat mondialisering en kosmopolitisme inderdaad worden ervaren aan de hand van media, transportmogelijkheden en economie, zij het in verschillende mate en meer of minder actief.

Kosmopolitisme in de praktijk

Worden er naar aanleiding van deze ervaringen van mondialisering ook kenmerken van kosmopolitisme ondervonden? Uit het hierboven aangehaalde lifestyle onderzoek (zie tweede voetnoot) blijkt dat kosmopolieten mondiaal georiënteerd, sociaal geëngageerd en tolerant en ambitieus zijn. Over mondiale oriëntatie en ambities kan in relatie tot de respondenten het een en ander gezegd worden aan de hand van hun studiekeuze en mogelijke toekomstplannen als zij hun diploma behalen. Zijn zij bij hun studiekeuze bewust van hun internationale mogelijkheden en willen ze daar gebruik van maken? Daarna wil ik de mate

van sociale geëngageerdheid nagaan aan de hand van deelname in sociale activiteiten als vrijwilligerswerk. Tenslotte wordt tolerantie in de vorm van cultureel relativisme (hierboven aangehaald onder Carens) in de praktijk onderbouwt.

Veelal kiezen studenten SW een studie in deze richting omdat zij op een of andere manier te maken hebben gekregen met een gerelateerd onderwerp. Natuurlijk zijn er studenten tussen, die op goed geluk iets hebben gekozen, of de opleiding als tweede keus volgen. Weer enkele anderen zijn er relatief blind in gerold op advies van anderen en geven aan dat er een wereld voor hun open gaat. Dit blijkt echter voor het grootste deel niet het geval te zijn. Veel studenten zijn eerder in contact gekomen met de sociaal wetenschappelijk studies door tips van vrienden of een eerdere affiniteit met het onderwerp van de studie. Zo heb ik van verschillende respondenten gehoord dat zij kozen voor een dergelijke studie aan de hand van hun langdurige interesse in andere culturen, mensen en samenlevingen op zich. Dit kan zijn door invloed van de ouders, reizen die zij gemaakt hebben, familie in het buitenland, films en documentaires op tv. Blijkt wederom dat interesses uit alle hoeken kunnen komen. Bij sommigen was de studiekeuze niet hetzelfde gelopen, hadden zij niet een bepaalde voorkennis gehad;

“Ik ben toen ik zeventien was een jaartje weggeweest en heb een jaar high school in het buitenland gedaan. En toen kwam ik dus in Amerika terecht. Ik had zeg maar best wel de behoefte aan een nieuwe uitdaging. Nou dat was echt een topjaar natuurlijk. Ik zat in Mississippi, en dat was wel een beetje onverwacht, ik dacht ik ga naar New York ofzo, maar ik kwam in de ‘bible belt’³ terecht! En ik weet nog heel goed dat ik met mijn vader een tv programma aan het kijken was over christenen in Amerika en dat extreme... “nou ik kijk wel uit want daar ga jij ook nog naartoe” en ik dacht nou..dat zal wel meevallen. Maar dat bleek wel..ik kwam echt in een totaal andere wereld. Natuurlijk ik was 17 dus het was wel allemaal anders maar overal stond ‘god bless you’ en iedereen had het over god en over geloof, het was gewoon zo’n belangrijk deel van het leven daar. Ik was zo verbaasd. Ja, aan het begin dacht ik echt, dit is belachelijk, ze zijn echt niet goed wijs. Maar ik woonde daar een jaar en naarmate de tijd vorderde kwam ik er ook achter hoe interessant het eigenlijk was en wat voor vooroordelen ik er eigenlijk bij had. Ik was heel erg onder de indruk, niet alleen dat je in een andere cultuur komt, maar ook mensen met zo een erg ander wereldbeeld, qua hoe zij liefde zien en vriendschap, zij gaven daar een hele andere dimensie aan. Ik vond dat zo

---

³ De ‘bible belt’ is een zeer traditioneel en religieus ingesteld deel van Zuidelijk Amerika.

interessant en toen heb ik me daar een beetje in verdiept, hoe geloven die mensen en wat betekent dat en hoe past het in de cultuur. En dat was wel heel grappig want toen kwam ik hier terug in Nederland en toen bleek dat je hier dus ook christenen had en ook van dat soort christenen als het ware. En ik was daar helemaal verbaasd over, want ik had daar helemaal nog niets van gemerkt terwijl het best wel een grote cultuur is ook in Nederland. En ik dacht echt hoe werkt dit, hoe kan het dat ik blijkbaar in zo'n kleine wereld leef. Ja, ik was 17 en dus moet ik wel een klein beetje relativiseren. Ik dacht wel hoe kan het dat ik dat niet wist, hoe kan het dat er een groep mensen bestaat, waarvan ik eigenlijk helemaal niet wist dat ze bestaan, maar die wel een hele cultuur hebben. En ik dacht als het voor deze mensen geldt dan geldt het misschien ook voor andere mensen. Nou ja, en toen heb ik mijn profielwerkstuk gemaakt over jongerenkerken in Nederland en toen kwam ik ook een beetje met sociaal onderzoek in aanraking.”

Hier komt wederom het belang van de media en reizen voor mondiale ervaringen en oriëntatie naar voren. In deze gevallen speelt een glimp in een andere cultuur of andere manier van leven een cruciale rol in het wekken van de interesse op dit gebied. Wat niet weet, kan natuurlijk niet inspireren.

Vrijwel niemand heeft de studie gekozen met een duidelijk carrièredoel voor ogen, maar voornamelijk uit interesse. Dat komt ook duidelijk naar voren bij het verschil tussen ambities van eerdere jaars ten opzichte van laatste jaars dan wel master studenten. Eerste jaars hebben echt nog geen idee wat te gaan doen als ze klaar zijn. Verderop in de studie komt dan een specifieke interesse naar voren en dan worden ambities en doelen gevormd. Dat wil zeggen dat velen wel een idee krijgen wat ze ideaal gesproken zouden willen doen. Ideaal gesproken omdat velen van hen zich ook bewust zijn van het feit dat deze functies bij bijvoorbeeld ontwikkelingsorganisaties niet voor het oprapen liggen. Natuurlijk is er een enkeling die de studie met een doel voor ogen heeft gekozen, maar dit is de uitzondering op de regel. Verder zijn er enkele uitzonderingen die hun hele leven in Nederland zouden opgeven om ontwikkelingswerk te doen en/of onderdeel van een andere cultuur te worden. Ook gaven enkele respondenten dus aan specifieke plannen in het buitenland te hebben, zoals bijvoorbeeld een functie bij de UN. Maar relatief veel respondenten geven aan de banden met het thuisland niet helemaal te willen verbreken en maar voor een (of meerdere) kortere periodes naar het buitenland te willen gaan om te werken, studeren of te wonen. Zo geven de meesten aan het liefst een baan te hebben bij een ontwikkelingsorganisatie, goed doel of overheidsinstelling in eigen land. Dit omdat de familieband te sterk is om te negeren en ook

mogelijke eigen gezinsontwikkelingen het liefst in het eigen land worden ervaren (trouwen/kinderen). Hier vind ik tevens het concept van home & belonging terug, daarover hieronder meer.

Respondenten geven dus aan mondiale aspiraties te hebben, maar vaak in mindere mate dan hun studiekeuze zouden doen verwachten. Iedereen ziet wel in dat hun mogelijkheden over de hele wereld liggen. Internationale ervaringen sluiten ze dan ook helemaal niet uit. Er zijn genoeg onder hen die aangeven graag te reizen, al in het buitenland gestudeerd te hebben of dat nog willen en later een functie in het buitenland niet uit te sluiten. Velen van hen zijn dan ook op de hoogte van de diversiteit aan (studenten) organisaties die het mogelijk maken in het buitenland te studeren. Zij zien in dat internationale ervaring van groot belang kan zijn in een wereld die steeds meer met elkaar verweven is. Zij voelen zich dus tevens wereldburgers in zoverre dat ze onderdeel zijn van een grotere wereld en bijvoorbeeld beïnvloed worden in Nederland omdat Obama president is geworden van Amerika. Iemand die zegt aan de Nederlandse context toch echt genoeg te hebben is de uitzondering.

Sociale geëngageerdheid is een terugkomend fenomeen. Vroeger was het noodzaak om elkaar te helpen, maar tegenwoordig speelt volgens de pessimist individualisme vaker de overhand. Ongeveer de helft van de betrokkenen geeft aan iets te doen om het anderen makkelijker te maken. Dit kan variëren van twee keer in de week een kattenbak schoonmaken bij een onbekende, tot vrijwilligerswerk doen in het binnen- of buitenland.

“Ja, en ik doe nu ook al vrijwilligerswerk bij vluchtelingenwerk. Daar werk ik binnen een project, ‘duizend en een kracht’ en we helpen vluchtelingenvrouwen om maatschappelijk weer actief te worden. Het zijn vrouwen die heel veel thuis zitten en veel vrouwen die alleen zijn, gescheiden en de kinderen gaan allemaal naar school en zij zitten thuis. En het zijn allemaal vrouwen die wel iets willen gaan doen, het huis uit en onder de mensen komen. En wij helpen hun aan vrijwilligerswerk en dat kunnen ze dan zes maanden doen. En dan krijgen ze een certificaat en dus hebben ze ook al iets van een cv.”

Opvallend is dat het veel studenten van zichzelf tegenvalt hoe betrokken ze zijn bij anderen. Vaak heb ik ‘daar weet ik eigenlijk niet genoeg van af’ en ‘ik doe nu zelf helemaal niets, heel stom eigenlijk’ gehoord. Ook zijn er die zeggen in de toekomst actief te willen zijn, maar die zich nu willen richten op de studie en het al druk genoeg zeggen te hebben. Verder is er een enkeling die als voorbereiding op de toekomst bij een internationaal bedrijf gericht op

ontwikkelingshulp werkzaam is. Wat hier naar voren komt is dat er een verschil bestaat tussen actieve en passieve sociale geëngageerdheid. Vrijwel iedereen vindt het belangrijk om na te denken en belang te hechten aan de posities van anderen. Maar maar weinigen doen actief iets met deze drang zich bezig te houden met anderen. Veelal hebben mensen geen vertrouwen in het feit dat ze ‘echt’ iets voor anderen kunnen betekenen.

Tolerantie komt wel naar voren uit het feit dat mensen aangeven te genieten van verschillende culturen in Nederland en mondiaal. Daarnaast wordt door de respondenten vaak aangegeven dat zij het moeilijk vinden te oordelen over anderen en andere culturen, omdat deze allemaal inherent verschillend zijn. Vanuit het eigen kader of betekenishorizon kan niet worden geoordeeld over de waarde en juistheid van een andere cultuur omdat deze niet te vergelijken zijn. Cultureel relativisme (Carens 2000: 48) wordt dus in de praktijk onderschreven door de respondenten. Dit wordt zelfs op een heel individueel niveau ervaren:

“We zijn niet allemaal hetzelfde of gelijk, de een is nou eenmaal slimmer of knapper dan de ander, de een heeft meer geluk omdat hij in een rijk land is geboren, maar we zijn wel gelijkwaardig, niemand heeft meer recht dan een ander of is intrinsiek beter en zo moeten we elkaar behandelen en met elkaar omgaan.”

Concluderend kunnen we aan de hand van de hierboven genoemde vier kenmerken van kosmopolieten; mondiale oriëntatie, sociale geëngageerdheid, tolerant en ambitie, dus stellen dat zijn de onderzoeksgroep maar gedeeltelijk goed scoort. Ze zijn sociaal geëngageerd tot op een bepaalde hoogte. Voor sommigen betekend dit dat zij niets doen met deze ‘sociale’ gevoelens, voor de ander kan dat betekenen dat zij vrijwilligerswerk doen in het eigen land. Veel minder vaak komt voor dat er ook meegedaan word aan ontwikkelingsprojecten in het buitenland of aan demonstraties gericht op mondiale zaken. Tolerantie speelt in de praktijk wel een grote rol, maar deze kan vaak niet actief worden ingezet omdat de ambities niet mondiaal zijn. Wel kan worden gesteld dat nagenoeg iedereen een mondiale oriëntatie heeft in zoverre dat zij inzien dat mogelijkheden internationaal zijn, en dat de wereld en de mensheid verbonden zijn. Ondanks het feit dat vrijwel iedereen de eigen mondiale mogelijkheden inziet, zijn er maar weinigen die hier gebruik van willen maken. Kunnen we in deze context dan wel echt spreken van wereldburgers en wereldburgerschap? Hoe burgerschap in de praktijk wordt beïnvloed door kosmopolitisme wordt besproken in de volgende paragraaf.

Kosmopolitisch burgerschap

De vraag is nu geworden: Kan er naar aanleiding van deze kosmopolitische eigenschappen gesproken worden van kosmopolitische burgers ofwel wereldburgers. Volgens Miller (2007) en Jones (1999) draait het bij kosmopolitisch burgerschap om de verbondenheid van alle mensen op de wereld als gevolg van hun toegenomen contact en onderlinge afhankelijkheid. Wordt deze verbondenheid in de praktijk ook als zodanig ervaren? En kunnen we spreken van supranationale kosmopolitische burgers die hun mondiale mogelijkheden en verantwoordelijkheden inzien? Hier blijkt uit onderzoek dat niet iedereen zich wereldburger voelt. En waar mensen zich wel wereldburger voelen is dat zeker niet de hele tijd. Ook als de respondenten zelf wordt gevraagd of zij zich kosmopoliet voelen is het antwoord vaak niet eenduidig:

“Toen ik in Brazilië was voelde ik mij wereldburger maar hier in het dagelijkse leven ben ik meer gewoon en Nederlander .. ik weet het niet,... maar ik denk dat ik me toch niet genoeg wereldburger voel, ik zou misschien wel meer willen, om meer betrokken te zijn, maar ik denk wel dat je sneller even geïnteresseerd bent in die wereldlijke ontwikkelingen en dan ga je uiteindelijk wel weer naar je eigen dingetjes toe. Ja, want bijvoorbeeld als je iets goeds leest over europa dan denk je “oh dat zijn wij”, maar dat is ook altijd maar voor even. Ik zal me denk ik bijvoorbeeld nooit consequent Europeaan noemen. Wereldburger, dan ben je misschien nog anoniemer dan op nationaal level. Misschien dat dat het is, als je zegt Nederlander ben je al iets specifiek in deze wereld dan wereldburger, want dan kun je al helemaal iedereen zijn. Misschien dat dat het is maar ik weet het niet.”

Kosmopolitisme wordt dus niet zozeer als een constante eigenschap ervaren, maar meer als een veranderlijk of sluimerend onderdeel van de gehele identiteit. Wereldse eigenschappen zijn dan ook soms meer aanwezig en van belang dan anders. Gevoelens van wereldburgerschap blijken meer te komen en te gaan.

“Ik heb daar eigenlijk nooit bij stilgestaan, bij mijn eigen wereldburgerschap. Nee, dat ben ik eigenlijk niet,... maar heel soms ook weer wel. Ik weet het niet, misschien ook weer wel in dat stereotype beeld als ik in de grote stad ben met allemaal belangrijke dingen, dan ben je ook heel veel bezig met buitenlandse problematiek en dat soort dingen. Maar als ik hier op de universiteit rondloop nee. Het is eigenlijk niet in één keer je bent het of je bent het niet... het

is ook een beetje context gebonden. Alleen hier blijven zie ik ook niet gebeuren, maar weer voor onbepaalde tijd in Zuid-Amerika gaan wonen dat weet ik ook niet. Want ik was vorig jaar drie maanden daar aan het rondreizen en ik merkte toch wel dat ik met heel veel dingen vernederlandst ben, soms pas ik dus niet helemaal in het plaatje daar...”

Deze gevoelens spelen bijvoorbeeld op tijdens reizen naar het buitenland, als er een (mondiale) crisissituatie is of wanneer iemand een speciale connectie heeft met een bepaald land. Maar het is ook in het buitenland dat respondenten ervaren dat ze juist geen wereldburgers zijn.

“Als Nederlander voel ik me een wereldburger, maar als ik in het buitenland ben, ben ik wel echt een Nederlander. En dat merk ik dan ook echt aan alles wat ik doe, de nuchterheid, rationeel ergens over kunnen praten, en ook dat je je gewoon Nederlander voelt, de Nederlandse identiteit heel erg voelt.”

Er zijn ook een paar studenten die niet kunnen wachten totdat zij Nederland kunnen ontvluchten. En zoals uit het volgende voorbeeld naar voren komt, is er soms al zeer uitgebreid nagedacht over de plannen:

“Hierna wil ik wel graag in Amsterdam wonen, want ik ben zeg maar best wel kosmopolitische ingesteld. En dat vind ik echt een beetje de enige stad binnen Nederland waarvoor het voor mij waard is om in te wonen, want ik ben echt niet dorps.

Maar dat is eigenlijk ook nog niet goed genoeg want uiteindelijk wil ik emigreren. Ja, het moet een kosmopolitische stad zijn. En ik wil ook wel een beetje een redelijk baan enzo dus het wordt Europa, bijvoorbeeld Barcelona. Er zijn gewoon heel weinig steden die dat allemaal hebben en economisch ook redelijk goed zijn.”

Er is dus zeker sprake van gevoelens van kosmopolitisme in de vorm van verbondenheid en medemenselijkheid onder de onderzoekspopulatie. Deze gevoelens leiden alleen niet altijd in dezelfde mate tot internationale ambities. We kunnen hier dus spreken van “globals”, maar niet op de manier zoals uit de literatuur naar voren is gekomen (Bauman, 1998 in: Van der Pijl en Raven, 2009). Zij zijn niet in een actieve zin mondiaal, omdat zij niet steevast van hun mogelijkheden gebruik maken. Noch is er sprake van “locals” aangezien zij de mogelijkheden wel bezitten. Er komt hier wel een algemene verbondenheid als mensheid en medebewoners

van de aarde naar voren. Wat betreft de populatie kunnen we stellen dat het “globals” zijn omdat zij de mogelijkheden en voordelen bezitten die deze partij toehoren. Deze voordelen zijn volgens de auteur een toename in mobiliteit, vrijheid en rijkdom. Maar hierbij moet wel onderkend worden dat dit niet betekent dat zij van deze mogelijkheden gebruik maken. Hoewel een klein deel actief wereldburger is, blijft de (veelal passieve) verbintenis als mensheid de meest voorkomende uiting van internationale sentimenten.

Delanty, Tajfel en Turner (2000 en 1998) worden dus gesterkt in hun stelling van een grotere ‘wij’ groep, waarvoor het van belang is zichzelf te beschermen. Als wereldburgers voelen mensen zich allemaal verbonden en willen elkaar helpen. Zo maken mensen zich zorgen over anderen waarmee het mogelijk minder goed gaat en hebben de studenten ten zeerste door hoe willekeurig hun rijkdom is.

“Ja. Want ik denk dat het gewoon mazzel is dat ik met een gouden lepel in mijn mond in Nederland geboren ben. En ja, iedereen heeft één leven en dan moet je je best doen om het voor iedereen iets aangenaamer te maken. En daar haal ik zelf ook iets uit voor mijn leven. Want als je veel geld hebt en een dikke bak voor de deur hebt staan en een mooi huis en weet ik veel wat, dan kan ik mezelf niet meer in de spiegel kijken. Van.. “nou kijk eens even wat jij gedaan hebt voor de wereld, oh mooie auto” snap je. Dat is inhoudloos dus dat... zou ik zelf niet willen zeg maar, jammer dat veel mensen wel zo denken.”

De populatie ondervindt inderdaad een gevoel van willekeurigheid als het aankomt op hun welvaart zoals Bauman (1998 in: Van der Pijl en Raven (2009)) stelt in het geval van de “globals”. Men is zich zeer bewust van het feit dat zij niets gedaan hebben om die welvaart te verdienen. Ook stelt een enkeling (in het verlengde van Pogge) dat de ongelijkheid in de wereld in stand zal worden gehouden doordat de welvarende groep niet bereid is een deel van die welvaart in te leveren. Er is dus sprake van een gevoel van verbintenis met anderen en de drang (of het ideaal) anderen in de wereld te helpen. Wellicht kan er hier dan gesproken worden van het moreel kosmopolitisme waar Pogge (2002) het over heeft. Individuen blijken inderdaad belang te hechten aan het algemene welzijn van anderen in de wereld. Enkel in de onderzoekspopulatie geven inderdaad aan hier iets aan te doen, aan de hand van vrijwilligerswerk. Anderen hebben aangegeven in de toekomst door middel van hun carrière of op een andere manier mensen te willen helpen. Op de vraag bij wie de verantwoordelijkheid ligt zorg te dragen voor alle mensen komt, als bij Pogge het geval is, een combinatie van institutioneel en interactioneel kosmopolitisme naar voren. Mensen

hechten veel belang aan ontwikkelingssamenwerking en andere vormen van structurele hulp. Maar tevens worden er vraagtekens gezet bij de effectiviteit van deze inspanningen, met name wat betreft de betrouwbaarheid en effectiviteit van geldstromen en tussenpersonen. Hierdoor worden ook meer kleinschalige projecten op individueel en lokaal niveau zeer op waarde geschat. Hier worden ook Develtere en Pollet (2002) gesterkt in hun ondervindingen van een dalende 'pro ontwikkelingshulp attitude'. Hoewel de respondenten ontwikkelings-samenwerking zeer belangrijk vinden, trekken zij inderdaad de effectiviteit hiervan in twijfel. Deze twijfel is veelal het gevolg van kennis opgedaan uit de media, of naar aanleiding van bewustzijn als gevolg van de opleiding en familie.

“Ja zeker (...vrijwilligerswerk en ontwikkelingssamenwerking is...) heel belangrijk ja. Alleen ik betrek het dan weer meer op mijzelf. Anderen hebben heel erg zoiets van laten we iets doen in India, maar ik heb dan zoiets laten we in Nederland beginnen. En ik heb ook zeker het idee dat de mensen die naar India willen er ook moeten zijn, als we allemaal in Nederland beginnen, komen we nooit daar. Maar ja, ik heb toch zelf zoiets van als anderen daar naartoe gaan, begin ik hier wel. Ik denk dat ik gewoon een sterk rechtvaardigheids gevoel heb, dat iedereen gelijke kansen verdient, en je hoort gewoon je dingen te delen. Dus het is niet eerlijk hoe wij hier allemaal rijk zitten te wezen en daar in India ..nou ja gaat natuurlijk ook steeds beter maar. Dat er ook zulke grote verschillen zijn tussen arm en rijk, dat kan ik eigenlijk ook gewoon niet aan. Maar daar wil ik me dan ook eigenlijk niet mee bezig houden omdat ik dat emotioneel veel te heftig zou vinden. Ja precies ..dat ik het gevoel heb als ik één iemand help, dat is wel heel mooi, dan is er een iemand geholpen, maar er zijn dan ook nog een paar miljoen anderen in dat gebied die je dan niet bereikt ...

....ik heb wel gehad dat mannetjes van de overheid kwamen vertellen hoe dat in de praktijk gaat met ontwikkelingssamenwerking. Dan klinkt dat natuurlijk wel allemaal goed. Maar of het dan echt effectief is dat vraag ik mezelf ook heel vaak af...ze doen wel hun best. En ik weet ook niet wat een betere oplossing is om te doen, of ze meer zouden kunnen bereiken op een andere manier kan ik ook zo even niet bedenken. Ik denk wel dat ze echt zoveel bereiken als ze kunnen, en door samenwerking met NGO's enzo en dat corruptie tegengaan, daar wordt wel meer aandacht aan besteed. Ik heb wel zoiets van dat zijn toch wel zwakke punten. Kijk als wij zomaar geld geven aan een land en er niets mee gebeurt, ik vind het wel heel goed dat ze daar rekening mee houden enzo en druk uitoefenen.”

Mensen voelen zich verbonden en vormen door die verbintenis (een gedeeltelijk) verantwoordelijkheidsgevoel voor elkaar. Moreel kosmopolitisme is op deze manier praktische waarheid geworden. Maar de ondervonden verbondenheid houdt niet gelijk in dat er ook altijd invulling gegeven wordt aan mondiale mogelijkheden. Delanty en Jones (2000 en 1999) worden niet ondersteunt in hun ondervindingen van een vervanging van nationaal burgerschap. Dit in zoverre dat deze groep potentiële wereldburgers, ongeacht hun mondiale idealen en mogelijkheden, niet volledig en voor altijd de eigen natie los willen laten. Kosmopolitisme neemt niet zo zeer de vorm aan van burgerschap, maar meer de vorm van een moreel kosmopolitisch gevoel van gerechtigheid en idealen van gelijkheid die voortkomen uit verbondenheid. De groepstheorie van Tajfel en Turner (1986 in: Worchel, Morales e.a. 1998) is hier van toepassing aangezien alle mensen ter wereld medeburgers zijn geworden en zo één grote groep vormen. De idealen en doelen van deze nieuwe groep wereldburgers mondiaal zijn geworden. Dat wil zeggen dat zij voor alle mensen ter wereld gelijkheid en basis rechten willen die zij voorheen alleen voor de eigen groep wensten. Dit is voortgekomen uit het toegenomen gevoel van verbondenheid en daarmee het groeien van de 'wij' groep. Maar voelen mensen zich nu inderdaad overal thuis omdat de groep is gegroeid en alle mensen verbonden zijn? Voelen mensen zich zondanig wereldburger dat ze ervoor kiezen in het buitenland te wonen als dat op hun pad komt? En kunnen zij daartoe hun eigen, bekende context achterlaten? Daarover meer in het volgende hoofdstuk over *Home & belonging*.

H4: Home & belonging: de nationale context

In het verlengde van de sociale groepstheorie van Tajfel en Turner (1986 in: Worchel, Morales e.a. 1998) zou opgroeien in een bepaald land inherent van invloed zijn op de identiteit van een persoon. Ook Lovell (1998) stelt dat betekenisgeving in de lokale context, ofwel *at home*, begint en dat hier de basis van normen en waarden gevormd worden. Uit het onderzoek komt inderdaad ook naar voren dat mensen toch wel heel veel belang hechten aan hun thuisbasis en niet zo gemakkelijk de nationale context los kunnen en willen laten. Er wordt veel waarde gehecht aan bekendheid, ‘gewoon normaal’.

“Ik ben heel erg met mijn mensen en ik heb een hele grote, traditionele familie en ik weet niet of ik wonen in het buitenland wel aankan zeg maar. Ik had na drie weken buitenland al zoiets van ik ben blij dat ik naar huis kan. Ik ben wel van plan om er na mijn bachelor een jaar tussen uit te gaan, maar concreet is het nog niet. En ik zou denk ik, ook als ik voor langere tijd weg zou gaan, toch wel iemand bij me moeten hebben die een soort thuis voor mij is. Zodat het samen gewoon normaal is, zoals altijd. Zeg maar dat je een stukje van je eigen cultuur ook nog bij je hebt. Niet per se dat je daar een Nederlandse gemeenschap hebt, maar dat je een soort van thuis bij je hebt. Ja, want je kan je wel heel veel aanpassen natuurlijk, maar sommige dingen zijn gewoon Nederlands in je denk ik”.

Hieruit komt naar voren dat het voor sommige respondenten moeilijk voor te stellen is de nationale, eigen context los te laten. Een belangrijke rol is hier weggelegd voor bekende normen en waarden, belangrijke leidraden voor een gevoel van normaliteit binnen de lokale gemeenschap.

“Natuurlijk is dat niet iedereen, maar toen ik in het buitenland was, zag ik heel veel mensen die dronken gewoon gingen rijden! Dat vond ik dus echt niet kunnen, want dat je jezelf te pletter rijdt prima, maar anderen... En er was ook heel veel berichtgeving in het nieuws, vlak voor kerst waren er bijvoorbeeld twee kinderen dood gereden. En toen voelde ik wel, ja allemaal stereotype natuurlijk, maar die verantwoordelijkheid die hier in Nederland meer heerst, dat mensen verantwoordelijkheden hebben bij wat ze doen. Bijvoorbeeld ook op tijd komen dat is in het buitenland vaak veel minder.”

Eigenschappen als op tijd komen en verantwoordelijkheid nemen voor je daden zijn onderdeel van wat het is om Nederlands te zijn. En het zijn deze gedeelde eigenschappen die het gevoel van erbij horen en thuisvoelen creëren. Het is juist omdat specifiek deze normen en waarden in Nederland aangehangen worden, dat mensen zich verbonden voelen en vinden dat zij hier horen. In een ander land spelen andere normen en waarden mogelijk een grote rol, normen die voor de onderzoekspopulatie mogelijk niet gelden of minder belangrijk zijn. Het zijn deze verschillende eigenschappen en maatstaven die mensen van elkaar onderscheiden. En het is dit onderscheid waardoor mensen zich als Nederlanders niet gelijk op de plaats voelen in een ander land.

Normen en waarden die er hier voor zorgen dat mensen zich thuis voelen, zijn mogelijk anders ingedeeld in het buitenland. Het vooruitzicht van moeten wonen in een totaal onbekende en daarmee onbegrijpelijk wereld weerhoudt mensen ervan zich voor langere tijd te vestigen in het buitenland. Dat zou betekenen dat er hier geen sprake is van wat Ong (in: Inda & Rosaldo 2002) flexibel burgerschap noemt. Er wordt in de praktijk niet zo makkelijk gewisseld van thuisland omdat de band hiermee te groot is. Burgerschap wordt dus niet als flexibel ervaren, er is eigenlijk geen keus. Daarnaast is het niet zo dat er verantwoordelijkheden ontweken worden door, zoals de auteur stelt, overal alleen de voordelen uit te halen. Mensen kiezen er voor in eigen land te blijven en willen daartoe juist voldoen aan de plichten. Ook is er sprake van een mondiale zorg en verantwoordelijkheid voor elkaar zoals bij moreel kosmopolitisme (Pogge, 2002) naar voren is gekomen.

Er is natuurlijk de uitzondering die de regel bevestigt zoals hierboven naar voren is gekomen bij de zeer kosmopolitische burgers onder de populatie. Maar veelal komt naar voren dat men er niet voor kiest de eigen context voor langere tijd achter te laten. Magat (1999) had het bij de mogelijkheden een nieuw thuis te creëren in een ander land over een persoonsgebonden mogelijkheid zich aan te passen. Zij die aangegeven naar het buitenland te willen, kunnen zich mogelijk beter aanpassen aan vreemde situaties dan diegenen die liever thuis willen blijven. Het is dus inderdaad zo dat het per persoon verschillend is of zij de lokale context voorgoed achter zich kunnen laten. Wel willen de meesten een buitenlandse ervaring van kortere duur niet uitsluiten. Dit omdat zij inzien welke voordelen en kennis dergelijke ervaringen met zich mee kunnen nemen. Meestal worden familie en eigen (toekomstige) familieplanning aangedragen als reden niet te willen emigreren. De populatie ziet zichzelf niet zo snel hun eigen bekende omgeving, familie en vrienden achterlaten.

“Ehm, onderdeel voelen van de hele wereld, in zekere zin wel, maar je kan niet de hele wereld kennen. Dus ik kan niet zeggen dat ik me onderdeel voel van Zuid-Afrika ik bedoel ik ben daar nooit geweest, ik ken die mensen niet. Dat betekent niet dat ik ze anders zie dan mijzelf of als minderwaardig of meer. Maar ik bedoel Nederland is natuurlijk wel het land waar ik ben geboren en opgegroeid en daarnaast Ecuador waar ik veel familie heb en me thuis voel ook...maar als land om te wonen zou het toch een van die twee zijn dan en niet zo snel een ander land. Weet je wel.... nu is het allemaal heel leuk al dat reizen, maar ik zou uiteindelijk ook wel één thuis willen hebben, een plek waar ik gewoon echt thuis ben. Mijn interesse ligt zeker wel buiten Nederland en Ecuador en ik denk wel dat er veel mogelijk is, maar ik denk.. ja dat een ander land niet zo heel snel mijn thuis zou zijn. Ja...terwijl... in die zin voel ik me eigenlijk wel wereldburger .... omdat ik het ook wel belangrijk vind wat er op andere plekken gebeurt.”

Hier blijkt gelijk ook uit dat *home*, zoals Lucas en Purkayastha (2007) stellen, pluri-lokaal en multidimensioneel kan zijn. Omdat deze respondent is opgegroeid met beide culturen en ervaringen in beide landen, zijn beide locaties *home* geworden. Omdat deze persoon zich thuis voelt in beide landen zien we hier een voorbeeld van wat Meinhof en Galasinki (2005) een hybride identiteit noemen. Beide de Nederlandse en Ecuadoriaanse context zijn van belang en vormend voor de totale identiteit van deze respondenten.

De lokale normen en waarden zijn zozeer verweven met de individuele identiteit dat deze vrijwel niet losgelaten kunnen worden. Deze verwevenheid van lokale cultuur met individuele identiteit maakt het voor andere mensen, met slechts een enkelvoudige culturele achtergrond, moeilijker om zich mogelijk aan te passen aan de nieuwe context, en de eigen normen en waarden meer of minder links te laten liggen. Hier zien we inderdaad bewijs voor (de angst voor) ‘*culture shock*’ van Craig (1986).

“Ja, dat is iets wat ik in Thailand tegenkwam en dat vond ik zo bizar; de olifant is daar het heilige dier, het wordt vereerd, maar hoe het daar wordt behandeld is gewoon verschrikkelijk. Dat is gewoon ongelooflijk, ik snap niet hoe dat kan; in een boeddhistisch land, waar mensen zo’n geloof belijden van ‘ u zult goed doen en u zult goed ontmoeten’ en dan gaan ze zo met de dieren om. Echt ongelooflijk ...of met honden. Ik was bij een ‘hilltribe’ in het noorden van Thailand en daar gooien ze gewoon echt met stokken of ‘bamboosticks’ naar de honden. Die honden waren helemaal beschadigd en hadden veel wonden, waren helemaal bangig, heel onderdanig. Ja, ik weet niet of ze dat nou zelf doorhebben of niet. Er is gewoon wel wat

belangrijkers; ze moeten ook gewoon zorgen dat ze te eten hebben en dat ze een dak boven het hoofd hebben. En als ze dat niet hebben,...ja de dieren komen dan echt wel op de laatste plaats. Ja, en het is ook heel gek, want je kijkt er met je westerse blik tegenaan.”

Van Lovell leren we dat *home* of thuis een hele belangrijke context is voor identiteitsvorming, ontwikkeling en veiligheid. Fabiansson (2007) stelt tevens dat nieuws en negatieve invloeden van buitenaf nadelig zijn voor het gevoel van veiligheid bij de ervaring van *home*. In de praktijk betekent dit dat mensen zich afzijdig houden van dergelijke berichtgeving uit de media. Wanneer zij hier wel mee in aanraking blijven komen, blijkt zoveel narigheid af te stampen, mensen zien het na een tijdje niet meer.

“En ik denk ook dat berichtgeving afstompt, het ligt er ook maar net aan wat je gevoeligheid is hoor. Ik had het laatst met mijn moeder erover, die leest de krant niet omdat ze daar gewoon zo zwaar depressief van wordt, ze ziet wat er allemaal gebeurd en ze kan het gewoon allemaal niet verwerken. Van de week bijvoorbeeld ook, het ging over eerwraak bij een stelletje. Een heel deel van zijn familie was uitgemoord omdat zij samen waren en hij van een lagere stand was. En dat soort berichtgeving zou mijn moeder helemaal niet tegen kunnen... of als ze wist hoeveel kindsoldaatjes er zijn. Ik kan me dat wel voorstellen, dat ze er niet tegen kan, en ik maak me daar zelf ook wel eens druk om. Je kan het natuurlijk wel relativëren, maar het is natuurlijk eigenlijk allemaal heel erg wat er op de wereld gebeurd.”

Het persoonlijke gevoel van veiligheid en tevredenheid worden zagezegd aangetast door mondiale negatieve berichtgeving. Mensen voelen zich wanneer zij beter geïnformeerd zijn over mondiale zaken eerder onveilig in hun eigen situatie. Daarnaast kunnen zij niet alle negatieve informatie verwerken en een plaats geven. Hierdoor vindt afstomping van emoties als medeleven en behulpzaamheid plaats, omdat mensen een overweldigd worden en geen heil meer zien in de situatie.

De lokale context speelt dus een grote rol bij de invulling van internationale ambities. Betekenisgeving van mensen kan niet los gezien worden van de sociale context, normen en waarden waarin zij zijn opgegroeid. Hierdoor is het moeilijk aanpassen en meekomen in een vreemd land. De band met *home* zorgt ervoor dat mensen die hiertoe wel de mogelijkheid hebben zich toch niet snel in het buitenland settelen.

H5: Conclusie; Moreel kosmopolitisme binnen nationale context

Mondialisering heeft er dan wel voor gezorgd dat we mondiaal meer mogelijkheden hebben, maar dat heeft niet tot gevolg gehad dat mensen hier ook massaal gebruik van zijn gaan maken. Er is dus niet op grote schaal sprake van wereldburgerschap in de vorm van rondvliegende *globals* die zich tegoed doen aan alle voordelen die verschillende landen hebben terwijl zij bijbehorende verantwoordelijkheden links laten liggen. Eerder is het tegenovergestelde waar. Kosmopolitisme wordt in de praktijk ondervonden als een algemene verbintenis van mensen onderling, omdat wij afgezien van lokaliteiten in wezen weinig van elkaar verschillen. Door deze verbintenis hebben wij een gevoel van verantwoordelijkheid voor elkaar, specifiek als er zich een crisis of een ramp voordoet. Maar deze mondiale verbintenis maakt niet per definitie dat mensen de nationale context los laten, beide kunnen onderdeel worden van de algehele identiteit.

Over het geheel genomen is aan de hand van dit onderzoek naar voren gekomen dat niet iedereen op dezelfde manier kosmopolitisch is, maar dat kosmopolitisme wel op een of andere manier onderdeel is van de algehele identiteit. Uit de literatuur leren we dat kosmopolitisch burgerschap andere vormen van burgerschap overstijgt (Delanty, 2000 en Jones, 1999). Terwijl uit onderzoek onder de respondenten juist naar voren komt dat het gewoon nóg een onderdeel is geworden van hun identiteit. Studenten sociale wetenschappen hebben vaak sterke idealen, die tevens mondiaal geldig zijn. Zo is wel naar voren gekomen dat 'we allemaal gelijkwaardig zijn, medemenselijkheid belangrijk is, wij als mensen verantwoordelijk zijn voor elkaar of dat wij een plicht hebben anderen te helpen'. De respondenten geven meer dan eens aan zich bewust te zijn van de willekeurigheid van hun welvaart en willen daarom mensen die minder mazzel hebben gehad met helpen. Ook geven zij wel aan internationale ambities te hebben, maar vaak in mindere mate dan hun idealen zouden doen verwachten. Idealen zijn juist dat, een ideale visie voor hoe iets in elkaar zou moeten steken. Maar de werkelijkheid zet mensen met beide benen op de grond. Zij willen niet hun hele hebben en houden (van) achterlaten om zich in de wereld te storten. En realiseren zich dat het niet zo eenvoudig is de mondiale ongelijkheidproblematiek op te lossen. Respondenten geven aan dat de wereld ook hier is (Nederland; klein beginnen) en dat informatie en ervaringen ook naar hun toekomen. Een tijdelijk buitenland ervaring moet bij velen de internationale ambitie bevredigen.

Dit sluit echter zeker niet uit dat zij zich wereldburger kunnen voelen. Het gaat hierbij dan om openstaan voor elkaar en elkaar met respect behandelen bij contact. Het is sterk afhankelijk

van de gebruikte definitie en uitleg van kosmopolitisme hoe erg mensen zich ermee identificeren. Iedereen heeft een eigen interpretatie van zijn/haar wereldburgerschap en veelal is dat niet een constante. Ze voelen zich wereldburgers op het moment dat ze reizen, in het buitenland aan het studeren zijn of ergens (al dan niet tijdelijk) werken en wonen. Wanneer ze terug zijn in Nederland ebben die gevoelens langzaam weg en ervaren ze ongeacht hun ervaringen en voornemens weer voornamelijk de lokale cultuur. Maar kosmopolitisch zijn ze in wezen toch bijna allemaal, niet alleen omdat de wereld volgens hen steeds kleiner wordt, maar omdat ze er allemaal deel van uitmaken. In deze westerse, gemondialiseerde en multiculturele samenleving is opgroeien met de wereld en alle mogelijk invloeden hieruit geen keuze meer, maar inherent hieraan. In hoeverre iemand openstaat voor deze invloeden en ze onderdeel maakt van hun dagelijks leven is voor iedereen verschillend.

De een 'merkt' dus meer van de wereld als hij of zij in een vreemd land staat en eraan herinnerd wordt hoe verschillend landen en culturen kunnen zijn. De ander is zich op een meer dagelijkse basis bewust van de eigen nietigheid (en de mazzel) in het grotere geheel en wil iets doen om het voor anderen beter te maken. We hebben het in deze context al eerder gehad over moreel kosmopolitisme (Pogge, 2002). Iedereen ter wereld heeft dan de taak zorg te dragen voor elkander. Deze verantwoordelijkheid voor elkaar komt voort uit een moreel standpunt van verbondenheid. Het is ook deze verbondenheid die ons wereldburgers heeft gemaakt en mondiale mogelijkheden heeft voortgebracht.

Het thuisfront blijft echter altijd een grote rol spelen en zal dat waarschijnlijk ook wel blijven doen. Hierboven is wel naar voren gekomen dat de lokale context een belangrijke basis vormt voor de identiteitsvorming, zonet de belangrijkste. Zij het nationaal, regionaal of transnationaal we horen en voelen ons allemaal ergens thuis. Het is dit thuishoren dat in de literatuur home & belonging wordt genoemd (Lovell, 1998). Alles wat wij als mensen vinden en zijn, leren we in eerste instantie thuis, vanuit de familie, de omgeving. De persoonlijke context draagt normen en waarden, gewoonten en tradities aan, het vormt zagezegd voor het leven de basis van betekenisgeving. En pas als we langere tijd naar het buitenland gaan, merken we hoe verschillend alles is en hoe we 'gewoon normaal' missen. Het is deze persoonlijke context die ervoor zorgt dat mensen die hiertoe de mogelijkheid hebben wel aan het buitenland willen proeven, maar veelal uiteindelijk weer huiswaarts keren. Kosmopolitisme vinden we dus niet bij iedereen terug in de vorm van mondiaal burgerschap. Kosmopolitisch burgerschap moet ook niet boven andere vormen van burgerschap geplaatst worden, maar is hier inherent aan. Het is geen keuze, ook al wordt je in Nederland geboren je bent onderdeel van een grotere wereld, een grotere wereld die ook invloed op jou heeft,

gewild of niet. Dit wil echter niet impliceren dat culturen voor het uitkiezen zijn, aangezien veel respondenten zich in de kern Nederlands blijven voelen.

Niet iedereen met de mogelijkheid hiertoe wenst gebruik te maken van de optie voor langere tijd in het buitenland te wonen. Natuurlijk zijn er de uitzonderingen van mensen die ‘naar de zon’ emigreren, en immigranten die in het immigratieland een nieuw leven hebben opgebouwd. Maar van hen zou je kunnen zeggen dat zij een stukje van home hebben meegenomen en die met de nieuwe context hebben verweven om een nieuw thuis te maken. Om kosmopolitisch te worden en/of te zijn is het dus niet nodig de lokale context ofwel *home* los te laten. Het draait hierbij namelijk om de band die wij met elkaar delen omdat wij allemaal bewoners van de aarde zijn. En het is deze verbondenheid die ervoor zorgt dat we allemaal een verantwoordelijkheid dragen naar elkaar toe om er samen het beste van te maken. Mogelijk is het moreel kosmopolitisme van Pogge (2002) de uitwerking van kosmopolitisme die de ondervindingen van dit onderzoek als zodanig het beste vertegenwoordigd. We krijgen onze individuele situaties willekeurig toebedeeld, maar door onze verbondenheid kunnen we trachten elkaar te helpen er het beste van te maken. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt niet alleen bij overheden en instanties. Ook individuen in een welvarende positie hebben een verplichting om iets te doen voor anderen die die welvaart niet delen. Dit is de essentie van de verbondenheid die veel respondenten aangeven te voelen. Jammer genoeg is er een hoop scepsis omtrent de vraag of er echt hulp geboden kan worden en wie die hulp het beste kan bieden. Mensen zijn verbonden en het is die band die maakt dat wij een verantwoordelijkheid hebben zorg te dragen voor elkaar. Maar óf en hoe mensen invulling geven aan die zorg, moet uitwijzen of wij anderen echt willen helpen of dat we alleen af willen komen van ons eigen schuldgevoel.

Literatuurlijst

- Anderson, B.
2006 *Imagined communities; reflections on the origins and spread of nationalism*. Verso, London.
- Carens, J. H.
2000 *Culture, citizenship and community; a contextual exploration of justice as even-handedness*. Oxford, University Press.
- Craig, J. A.
1986 *Culture shock: Singapore and Malaysia*. Time books international, Singapore.
- Delanty, G.
2000 *Citizenship in a global age: society, culture, politics*. Open university press, Buckingham.
- Develtere, P. & Pollet, I.
2002 *Onbekend maar bemind: het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking. Paper katholieke universiteit Leuven*, 28p.
- Dharwadker, V.
2001 *Cosmopolitan geographies; new locations in literature and culture*. Routledge, London.
- Fabiansson, C.
2007 Young people's perception of being safe; globally and locally. *Social indicators research*, 80: 31-49.
- Gubert, R.
1999 *Territorial belonging; between ecology and culture*. Department of sociology and social research, University of Trento.
- Hall, S.
1980 Encoding/decoding. In S. Hall, D. Hobson, A. Lowe & P. Willis (red.), *Culture, media, language* (pp. 128-138). Londen: Hutchinson.
- Inda, J. X. & R. Rosaldo (eds.)
2002 *The anthropology of globalization*. Oxford, Blackwell Publishing Ltd.
- Jacob, M. C.
2006 *Strangers nowhere in the world; the rise of cosmopolitanism in early modern Europe*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Jones, C.
1999 *Global justice; defending cosmopolitanism*. University press, Oxford.
- Lovell, N.
1998 *Locality and belonging*. Routledge, London.

- Lucas, S. & Purkayastha, B.
2007 "Where is home?" Here and there: transnational experiences of home among Canadian migrants in the United States. *GeoJournal*, 68: 243-251.
- Magat, I. N.
1999 Israeli and Japanese immigrants to Canada: home, belonging and the territorialization of identity. *Ethos*, 27: 119-144.
- Meinhof, U. H. & Galasinski, D.
2005 *The language of belonging*. Palgrave MacMillan, New York.
- Miller, T.
2001 Introducing.... cultural citizenship. *Social text* 69, 19, 4: 1-5.
- Miller, T.
2007 *Cultural citizenship; Cosmopolitanism, consumerism and television in a neoliberal age*. Temple university press, Philadelphia.
- Moellendorf, D.
2002 *Cosmopolitan justice*. Westview press, UK.
- Pijl, Y. van der et al.
2009 *Antropologische vergezichten; mondialisering, migratie en multiculturaliteit*. Aksant, Amsterdam.
- Pogge, T.
2002 *World poverty and human rights; cosmopolitan responsibilities and reforms*. Polity press, UK.
- Stevenson, N.
2003 *Cultural Citizenship; Cosmopolitan questions*. Open university Press, UK.
- Westwood, S. & Phizacklea, A.
2000 *Trans-nationalism and the politics of belonging*. Routledge, London.
- Worchel, S. & Morales, J. F. e.a. (eds)
1998 *Social Identity: international perspectives*. London, Sage publications.

Bijlagen

1: Reflectieverslag

Ik heb het proces van sociaal wetenschappelijk onderzoeken ervaren als verassend, leuk, spannend en frustrerend. Ik wilde dit onderzoek dicht bij huis houden met een onderzoekspopulatie die goed toegankelijk was. Dit omdat ik vorig jaar ook een bacheloronderzoek ben gestart, maar die liep jammer genoeg vast bij de zogeheten “*gate-keepers*”. Het opzetten van het onderzoek was een echte zoektocht. Wat vind je interessant en hoe kan je daaraan vorm geven in een onderzoek? Mijn uitgangspunt was in eerste instantie heel vaag, namelijk ‘betrokkenheid van mensen bij elkaar’. Maar met behulp van literatuur en mijn begeleider heb ik mijn ideeën een wetenschappelijke vorm kunnen aanmeten. Dit was soms een best lastig proces en ik heb dan ook veel gehad aan alle hulp, inclusief de peer-review. Ook al is deze vorm van ondersteuning richting de voltooiing van de opzet minder effectief. Dit omdat er al diep op specifiek materie wordt ingegaan terwijl je daar wellicht zelf niet zo bekend mee bent. Nu het onderzoek bijna voltooid is, heb ik wel een beter idee van hoe ik in het vervolg de opzet zou aanpakken. Bij het opzetten van je eerste onderzoek ben je niet zeker wat er allemaal te wachten staat en is het nog een beetje tasten (of schrijven) in het duister. Ik denk en hoop daar nu een beter idee van te hebben. Zo kijk ik achteraf anders naar het theoretisch kader en kan ik beter bevatten welke theorieën mogelijk van toepassing zijn op een vraagstuk.

Het veldwerk als zodanig was hartstikke leuk en soms ook best spannend. Kan je goed een interview leiden en kan je genoeg informatie uit iemand krijgen, ook als diegene bijvoorbeeld kort van stof is? De interviews zijn naar mijn mening heel goed gegaan. Achteraf merkte ik tijdens het uitwerken wel dat de eerste paar interviews wat stroever verliepen, maar uit ieder gesprek is wel goede informatie naar voren gekomen. Vaak vonden respondenten het een heel leuk gesprek en soms heeft het onderwerp mensen aan het denken gezet. Grappig was dat mijn topiclijst, al na een paar kleine aanpassingen in het veld, de gesprekken op een heel natuurlijk verloop liepen. Het kwam ook voor dat de respondent al vanzelf op het volgende onderwerp uitkwam en dan was het echt een heel normaal, gezellig gesprek. Maar vooral het feit dat veel respondenten vroegen of ze de thesis mochten inzien als deze klaar zou zijn, vond ik leuk. Het enthousiasme van de respondenten heeft mij zeker geholpen in tijden dat ik even door de bomen het bos niet meer zag. Ook het terugkoppelen naar de uiteindelijke doelstelling, ofwel de grotere vraagstukken, heeft mij af en toe weer met twee benen op de

grond gezet. Jammer is natuurlijk wel voor een antropologisch onderzoek dat ik niet zo zeer participerende observatie heb kunnen doen. Ik heb zoveel mogelijk hieraan vorm proberen te geven door te kijken hoe de context van een wereldse student eruit zou kunnen zien. Hiertoe heb ik bijvoorbeeld bijeenkomsten bijgewoond van internationale studentenorganisaties en heb ik het aanbod van internationale informatiebronnen als internet en magazines onderzocht. En aangezien ik zelf student sociale wetenschappen, in principe onderdeel van de doelgroep ben, zou ik kunnen zeggen dat PO inherent was aan mijn situatie. Maar juist als beide onderzoeker en student heb ik moeten uitkijken dat ik in mijn rol als onderzoeker bleef en me niet teveel liet meeslepen door herkenning. Wederom is dit na de eerste paar gesprekken heel snel goed gegaan en heb ik mij goed kunnen inleven in de contexten van de respondenten. Hierdoor heb ik wel een goed idee gekregen van de verschillende mogelijkheden van de respondenten. Verassend was om te zien hoe verschillend de respondenten omgingen met deze mogelijkheden. Het was heel lonend en boeiend om te zien hoe de beantwoording van mijn vraagstelling in de loop van het onderzoek langzaam vorm begon te krijgen. Ik ben ook heel tevreden met het aantal respondenten en de lengte van de interviews. Ookal was ik met dat laatste bij het uitwerken van de interviews wat minder blij. Maar met stevig doorbuffelen heb ik alle interviews uitgewerkt en gecodeerd voordat de synthese aan de beurt was.

Bij aanvang van het schrijven van de thesis was voor mij even wat minder helder wat er moest gebeuren en hoe ik dat vorm zou geven. Ik had zoveel informatie in mijn hoofd, in aantekeningen en boeken, en nog geen idee hoe ik dit alles moest opschrijven. Vooral het verwerken van de uiteenlopende conclusies en het onderbrengen van dit alles onder het wetenschappelijk kader vond ik lastig. Wederom heeft mijn begeleider hier hulp geboden. Vooral het heen en weer kaatsen van ideeën in de bijeenkomsten heeft mij weer een idee gegeven hoe ik door kon. Ookal was het soms frustrerend deze thesis te schrijven, voor mij en vast ook voor mijn begeleider, ben ik heel tevreden met wat er nu voor u ligt. Om achteraf te zien hoe mijn eerste ideeën, vorm kregen en bijgesteld zijn, hoe zich in het veld antwoorden opdoemden en hoe de thesis een afronding van alles is, is heel leuk geweest. Wellicht snap ik na afloop beter hoe je bij het opzetten en uitvoeren van onderzoek rekening moet houden met het geheel. Hiermee bedoel ik dat je bijvoorbeeld bij de opzet ergens al het oog op de beantwoording moet hebben, iets wat ik bij dit onderzoek wellicht niet genoeg gedaan heb. Zo is dit bacheloronderzoek een heel leuk en inderdaad zeer leerzaam proces geweest. Ik heb het idee dat ik achteraf inderdaad beter weet wat een dergelijk sociaal wetenschappelijk onderzoek met zich mee brengt. En ook heb ik mogen ervaren dat kwalitatief onderzoek naast effectief en leerzaam ook heel leuk en verassend kan zijn.

2: Samenvatting

Deze thesis gaat in op de praktische implicaties van wereldburgerschap ofwel kosmopolitisme. De onderzoeksvraag luidde: *'In hoeverre hebben studenten sociale wetenschappen kosmopolitische idealen en hoe verhouden die zich tot de nationale context?'* Om deze vraag te beantwoorden is gedurende drie maanden veldwerk gedaan onder studenten sociale wetenschappen aan de Universiteit Utrecht. Er zijn dertig kwalitatieve interviews gehouden met respondenten in de leeftijd van negentien tot zevenentwintig jaar. Onderzoekresultaten en synthese met de literatuur hebben geresulteerd in de volgende bevindingen.

Door processen van mondialisering zou er een algemene verbondenheid zijn ontstaan onder mensen (Inda & Rosaldo, 2002). Aan de hand van media en transportmogelijkheden wordt in de praktijk inderdaad een kleinere wereld ervaren met meer internationale mogelijkheden. Dit wordt wel verklaard aan de hand van *'time space compression'* (Stevenson, 2003), waarbij onze ervaring van tijd en ruimte veranderd is door mondialisering. Omdat wij beter op de hoogte zijn van elkaar en zo hebben ondervonden dat wij als mensen in wezen weinig van elkaar verschillen, is een groter gevoel van verbondenheid als mensheid ontstaan.

Deze mondiale verbintenis wordt vaak gevat in de term kosmopolitisme. Kosmopolitisch burgerschap wordt een vorm van cultureel burgerschap genoemd, deze zou supranationaal zijn en zou hiermee andere vormen van burgerschap overstijgen. In de praktijk blijkt echter dat ook burgerschap een gefragmenteerd concept is en dat één vorm van burgerschap niet per definitie belangrijker is dan een ander. Ook bij identiteitsvorming (Tajfel en Turner, 1986 in: Worchel, Morales e.a. 1998) is er sprake van een fragmentatie van significante kenmerken die het geheel vormt van een individu. Op dezelfde wijze gaat deze vorm van mondiaal burgerschap niet in tegen nationaal burgerschap. Er is naast nationale sentimenten genoeg ruimte om ook een mondiale verbondenheid te voelen. Deze verbondenheid en internationale mogelijkheden willen echter niet zeggen dat mensen ook gebruik maken van deze nieuwe perspectieven.

De band met het thuisfront blijkt in de praktijk een sterke rol te spelen in uitoefenen van kosmopolitische mogelijkheden. *Home* en *belonging* (Lovell, 1998) zijn concepten die trachten te benaderen hoe essentieel en intrinsiek verbonden de eigen, bekende normen en waarden zijn met een gevoel van normaliteit en veiligheid. De levenswijze en sociale context van mensen zijn zo verweven met onze identiteit dat we deze moeilijk kunnen loslaten om ons ergens anders te vestigen. Een uitzondering daargelaten die Nederland als te klein en soms

zelfs als verstikkend ervaart. Wanneer mensen overwegen naar het buitenland te verhuizen, speelt er dan ook een (angst voor) '*culture shock*' (Craig, 1986). Dit is een situatie waarin nieuwkomelingen in een vreemd land compleet niets begrijpen van hun nieuwe situatie, omdat alle gebruiken, normen en waarden compleet anders zijn.

De verbondenheid onder mensen heeft echter wel een praktische toepassing gevonden in een verantwoordelijkheidsgevoel voor elkaar. Veel mensen onderkennen de willekeurigheid van hun welvaart en willen zoveel mogelijk anderen helpen omdat zij zich verantwoordelijk voelen voor anderen die het niet zo goed hebben. Hier wordt praktisch bewijs gevonden voor wat Pogge (2002) moreel kosmopolitisme noemt. Tenslotte wordt in de praktijk onderbouwd dat de verantwoordelijkheid niet alleen bij relevante instanties en overheden ligt, maar dat ook individuen horen bij te dragen aan de afname van ongelijkheid. De mondiale verbintenis onder mensen uit zich dan in een op moraliteit gebaseerde verantwoordelijkheid voor elkaar.